



VILNIAUS UNIVERSITETAS  
FILOSOFIJOS FAKULTETAS  
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

Viktorija Dubinovič

**Policijos pareigūnų suvoktas saugumas ir streso patyrimas**

Magistro darbas

Teisės psichologijos studijų programa

Darbo vadovė: dr. asist. Vita Mikuličiūtė

Vilnius, 2018

Studentė Viktorija Dubinovič, s1416395  
\_\_\_\_\_  
(Studento vardas ir pavardė, studento  
pažymėjimo Nr.)

Magistro darbą Policijos pareigūnų suvoktas saugumas ir streso patyrimas,  
patvirtintą Filosofijos fakulteto dekanı įsakymu Nr. .... , parengiau savarankiškai, galutinai  
suredagavau ir įteikiau vadovui.

\_\_\_\_\_  
(Studentės/o vardas, pavardė)

\_\_\_\_\_  
(Parašas)

\_\_\_\_\_  
(Data)

Darbo vadovė dr. asist. Vita Mikuličiūtė  
\_\_\_\_\_  
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

Darbas atitinka magistro darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas:

Taip

Ne

\_\_\_\_\_  
(Vadovės/o vardas, pavardė)

\_\_\_\_\_  
(Parašas)

\_\_\_\_\_  
(Data)

Instituto vyr. specialistė Danguolė Žiūraitienė  
\_\_\_\_\_  
(vardas, pavardė)

Magistro darbą su vadovo tarpininkavimu Psichologijos institutas gavo.

\_\_\_\_\_  
(Instituto vyr. specialistė)

\_\_\_\_\_  
(Parašas)

\_\_\_\_\_  
(Data)

# TUTIRNYS

SANTRAUKA .....	4
SUMMARY .....	5
PRATARMĖ .....	6
1 ĮVADAS .....	7
1.1 Streso samprata .....	7
1.2 Policijos pareigūnų patiriamo streso priežastys, ypatybės ir pasekmės.....	9
1.3 Suvokto saugumo samprata .....	15
1.4 Suvokto saugumo ypatybės, užimant policijos pareigūno pareigas .....	18
1.5 Policijos pareigūnų suvokto saugumo sąsajos su patiriamu stresu.....	19
1.6 Tyrimo tikslas, uždaviniai ir hipotezės .....	21
2 TYRIMO METODIKA .....	23
2.1 Tyrimo dalyviai.....	23
2.2 Tyrimo instrumentai .....	24
2.2.1 Patiriamo streso klausimynas.....	24
2.2.2 Suvokto saugumo klausimynas.....	31
2.2.3 Sociodemografinis klausimynas .....	33
2.3 Tyrimo eiga.....	34
2.4 Statistinė duomenų analizė .....	34
3 REZULTATAI .....	35
3.1 Policijos pareigūnų streso patyrimo ir suvokto saugumo įvertinimas .....	35
3.2 Skirtingą lytį, amžių, darbo stažą, užimamas pareigas ir gyvenamąją vietą turinčių policijos pareigūnų patiriamo streso palyginimas .....	37
3.3 Skirtingą lytį, amžių, darbo stažą, užimamas pareigas ir gyvenamąją vietą turinčių policijos pareigūnų suvokto saugumo palyginimas.....	41
3.4 Policijos pareigūnų suvokto patiriamo streso ir suvokto saugumo sąsajos .....	44
4 REZULTATŲ APTARIMAS .....	46
4.1 Tyrimo ribotumai ir gairės tolimesniems tyrimams.....	49
IŠVADOS .....	50
LITERATŪRA .....	51
PRIEDAI .....	56

## SANTRAUKA

Viktorija Dubinovič. Policijos pareigūnų suvoktas saugumas ir streso patyrimas: magistro darbas. Vilniaus universitetas. Filosofijos fakultetas. Psichologijos institutas. Vilnius, 2018.

Šio magistrinio darbo tikslas – įvertinti policijos pareigūnų streso patyrimą ir suvoktą saugumą.

Tyrimo dalyvavo įvairių Lietuvos miestų policijos pareigūnai. Iš viso tyrime dalyvavo 70 tiriamųjų, iš kurių 25 buvo moterys ir 45 - vyrai. Vidutinis tyrime dalyvavusių pareigūnų amžius – 35 metai, vidutinis tyrime dalyvavusių pareigūnų darbo stažas – 13 metų.

Įvertinti policijos pareigūnų patiriamą stresą buvo naudojamas atnaujintas *Streso patyrimo klausimynas*, suvoktam saugumui įvertinti buvo naudojamas sukurtas *Suvokto saugumo klausimynas*. Bendrieji sociodemografiniai duomenys surinkti demografinės anketos pagalba.

Atlikto tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, jog policijos pareigūnai susiduria su vidiniais ir išoriniais stresorių šaltiniais, o saugiai jaučiasi ne visi apklausti respondentai. Policijos pareigūnams įtampą sukelia bendro pobūdžio ir specifinės šiai profesijai stresinės situacijos. Didžiausią stresą pareigūnams sukelia didelė atsakomybė darbe ir vykdomos policijos reformos. Rezultatai rodo, kad priklausomai nuo policijos pareigūnų amžiaus, stažo bei gyvenamosios vietos, tos pačios stresinės situacijos sukelia nevienodą įtampą. Priklausomai nuo lyties ir gyvenamosios vietos, saugumo jausmas taip pat jaučiamas nevienodai. Rezultatų duomenimis, moterys labiau jaučiasi nesaugios, nei vyrai. Tuo tarpu jautimasis saugiu pagal pareigūnų amžių ir darbo stažą reikšmingai nesiskyrė.

Tyrimo metu nustatytas ryšys tarp suvokto saugumo ir streso patyrimo. Labiau nesaugūs jaučiasi tie policijos pareigūnai, kurie jaučia daugiau streso.

Raktiniai žodžiai: policijos pareigūnai, suvoktas saugumas, stresas

## SUMMARY

Viktorija Dubinovič. Perceived Safety and Stress Experience of Police Officers: Master's thesis. Vilnius University. Faculty of Philosophy, Institute of Psychology. Vilnius, 2018.

The aim of this thesis is to assess perceived safety and stress in police officers.

70 police officers from various cities in Lithuania took part in this study. Among them 45 male and 25 female. Mean age of participants was 35 years, while mean work experience amounted to 13 years.

To evaluate perceived safety of police officers, *Questionnaire of Perceived Safety* was used. To measure experienced stress *Stress Experience Questionnaire* was used. Sociodemographic data was collected using questionnaire of demographic data.

According to the results of the study, the following conclusions can be drawn. Firstly, police officers face internal as well as external stress sources. It was also discovered that not all police officers feel safe. Secondly, sources of stress that police officers experience are not only vocation specific, but also those, stemming from everyday day life. Main stressors include the ongoing police reforms and high responsibility related to work profile. Depending on the age, work experience and the place of residence, same stressful situations invoke different levels of stress. Safety is also perceived differently, depending on sex and the place of residence of the police officers. According to the results, female police officers feel less safe than their male counterparts. Meanwhile there were no significant differences regarding feeling of safety among police officers with varying levels of work experience and different age.

The relationship between perceived safety and stress was discovered. Police officers, that experienced more stress also felt less safe.

Key words: police officers, perceived safety, stress

## PRATARMĖ

Policijos pareigūnai ir visa jų darbo sistema neretai sulaukia tyrėjų dėmesio dėl savo darbo specifikos bei atliekamo vaidmens visuomenėje. Policijos pareigūnai turi svarbią užduotį – saugoti ir ginti visuomenę, nors tuo pat metu turi išskirtinę teisę panaudoti jėgą prieš žmones.

Policijos pareigūnų profesijos specifika lemia didesnę nei kitų profesijų riziką patirti stresą (Johnson ir kt., 2005; Dantzker, 1986; Pasillas ir kt., 2006). Policijos pareigūnams tenka susidurti su nuolatine fizine ir psichologine įtampa, nerimu, laukimu. Darbo metu jiems nuolat tenka atsidurti tokiose stresinėse situacijose kaip susidūrimas su nusikaltėliais, žiaurių nusikaltimų bei avarijų vaizdais. Dažnai iškyla grėsmė policijos pareigūnų sveikatai ir gyvybei, todėl jie visada privalo išlikti budriais. Tačiau žiniasklaida ir visuomenė ne visada atkreipia dėmesį į vidinę sistemą, kurioje yra tiek įvairios darbo vertinimo sistemos, tiek bendravimas su kolegomis, vadovais. Visa tai lemia policininko darbo stresogeniškumą.

Nemažai autorių analizavo policijos pareigūnų patiriamą stresą darbe. Endriulaitienė ir Genevičiūtė-Janonienė (2009) nagrinėjo policijos pareigūnų darbą, ir pastebėjo, kad šios profesijos atstovai yra vieni iš tų, kurie patiria nuolatinį nerimą, psichinę įtampą. Norkus (2014) taip pat pastebi, kad šios profesijos atstovai patiria didesnę stresą nei kitų. Autoriai pažymi, kad policijos pareigūnai savo darbe susiduria su fiziologinių, psichologinių ir elgsenos stresorių įvairove (Žukauskas ir kt., 2009; Mitchell, 2009; Ruibytė, 2011). Autoriai taip pat pastebi, kad policijos pareigūnas per savo karjerą gali būti daugybę kartų priverstas dalyvauti situacijose, keliančiose pavojų jo saugumui ar net gyvybei (Alexander., Walker, 2000). Dalyvaujant šiose situacijose, asmuo gali jaustis nesaugiai ir kasdieniniame gyvenime. Atlikti tyrimai atskleidė, kad policijos pareigūnų darbas taip pat kelia didesnę stresą dėl kitų asmenų saugumo (Brought, Williams, 2007). Tikėtina, jog tai lemia policijos pareigūnų darbui būdinga didelė situacijų, kai reikia užtikrinti kito asmens saugumą, įvairovė, todėl prie patiriamo streso sunkiau priprasti.

Reikia pastebėti, kad dauguma autorių skiria dėmesį policijos pareigūnų streso problematikai, akcentuoja policijos pareigūnų didesnę, nei kitų profesijų, stresogeniškumą, patiriamą profesinį nuovargį, perdegimo sindromą, tačiau nėra atlikta tyrimų apie policijos pareigūnų patiriamą stresą ir jo sąsajas su suvoktu saugumu. Policijos pareigūnai dėl patiriamo streso darbe gali jaustis nesaugūs, nes be nuolatinės pareigos ginti ir saugoti visuomenės narius, jų asmeniui irgi nuolat gresia pavojus – iškyla grėsmė ne tik sveikatai, bet ir gyvybei. Svarbu pažymėti, kad saugumas svarbus ne tik fizinei, bet ir psichologinei būsenai. Dažnai suvoktas saugumas siejamas su patirtimi, kurią mes matome ar išgyvename. Atsižvelgiant į policijos pareigūnų darbo specifiką bei jo ypatybes, dažną buvimą kritinėse situacijose, nuolat patiriamą stresą dėl savo bei aplinkinių saugumo, naudinga išsiaiškinti policijos pareigūnų suvoktą saugumą bei jo sąsajas su patiriamu stresu.

# 1 ĮVADAS

## 1.1 Streso samprata

Šiame skyriuje nagrinėjama streso sąvokos apibrėžtis, ypatumai bei bruožai, detaliai aprašomos galimos jo priežastys bei pasekmės policijos pareigūnams.

Mokslinėje literatūroje galima rasti daugybę streso apibrėžimų. Stresas apibūdinamas kaip netikėtų, dažniausiai neigiamų aplinkybių sukelti organizmo ir žmogaus veiklos funkcijų sutrikimai. Stresas – tai užtrukusi įtampos situacija, kurios išvengti subjektyviai neįmanoma, jeigu asmuo nesugeba kontroliuoti padėties. Eustresas, priešingai, sukelia teigiamas emocijas, žmogus kontroliuoja situaciją ir jaučia pasitenkinimą (Žukauskas, 1998). Stresas – tai procesas, kurio dinamika yra gyvenimo dinamika. Streso neįmanoma išvengti – jį sąlygoja visuomeninio gyvenimo ypatumai bei ekonominio gyvenimo problemos. Stresas yra žalingas, jis sekina organizmą, sukelia įvairių ligų. Didelė ir ilga emocinė įtampa žaloja visą organizmą, ypač nervų sistemą (Burba ir kt., 2014). Literatūroje taip pat išskiriamos ir psichofizinės streso priežastys - emocinė įtampa, nerimas, baimė, susijaudinimas, nuasmeninimas (Žukauskas, 1998).

Lazarus (1984), siekdamas apibrėžti streso sąvoką psichologinėje literatūroje ir atskirti psichologinio streso sampratą nuo fiziologinio, pasiūlė skirti fiziologinį ir emocinį stresą. Pasak mokslininko, stresinių reakcijų į fizinio pobūdžio dirgiklius atveju organizmo reakcijas sukelia automatinis homostatinis mechanizmas, o reakcijų į psichologinę grėsmę keliančius dirgiklius metu organizmo reakcijas lemia psichologiniai numatomos grėsmės įvertinimo ir gynybos mechanizmai (Pacevičius, Vitkovski, 2007). Stresas gali būti klasifikuojamas ne tik pagal priežastis, bet ir pagal pasekmes, taigi vertėtų atkreipti dėmesį, jog egzistuoja tiek teigiama, tiek neigiama stresorių įtaka. Teigiamai jis vertinamas tada, kai aktyvina ir motyvuoja įveikti iškilusias problemas, o neigiamas – kai kelia grėsmę darbuotojų saugumui, sveikatai ar įsitikinimams, pažeidžia savikontrolės gebėjimus (Burba ir kt., 2014).

Lazarus (Lazarus, Folkman, 1984) streso sąvoką apibrėžia kaip ypatingą asmens ir aplinkos santykį, kurį asmuo vertina kaip apsunkinantį arba viršijantį jo turimus išteklius ir keliantį grėsmę jo gerovei (cit. iš Grakausko, 2004). Panašiai streso būseną apibrėžia ir kiti autoriai. Bandzevičienė ir kt. (2010) pažymi, kad streso būseną išsivysto tuomet, kai žmogus susiduria su tokiais fizinėmis, socialinėmis ar psichologinėmis aplinkybėmis, kurias mato kaip grėsmingas ir nėra tikras, ar sugebės jas įveikti. Robbins ir Judge (2013) stresą suvokia kaip dinamišką būseną, kai individai, siekdami tikslų, susiduria ne tik su jų įgyvendinimo galimybe, bet ir su įvairiomis problemomis, apribojimais. Ruibytė (2011) teigia, kad daugelis streso apibrėžimų remiasi teiginiu, kad stresą sukelia tam tikrų fiziologinių ir psichologinių stresorių poveikis individui, į kurį jis vienaip ar kitaip sureaguoja. Pasak mokslininkės, tam, kad stresas pasireikštų, būtinas pakankamai didelis potencialių stresorių intensyvumas, viršijantis vadinamąjį individualųjį streso slenkstį.

Streso sukeltos pasekmės:

- Nuovargis;
- Susijaudinimas;
- Nepasitenkinimas;
- Mažiau įsipareigojimų;
- Kaltės jausmas;
- Sunku susikaupti;
- Fiziologiniai pokyčiai (J.H.Pfifferling, K.Gilley, 2000).

Emocinio išsekimo pasekmės:

- Nuolatinis nuovargis;
- Nepatenkintas noras būti pripažintam;
- Nuobodulys ar cinizmas;
- Nusišalinimas / jausmų neigimas;
- Nekantrumas ar susierzinimas;
- Depresija;
- Deorientacija / užmaršumas;
- Psichosomatiniai skundai (Pfifferling, Gilley, 2000).

Stresas yra ypatingas reiškinys tuo, kad jo paveikti organizmai reaguoja labai įvairiai: staigiai, labai smarkiai arba nepastebimai, reakcija gali pasireikšti po daugelio metų arba metams bėgant vis stiprėti. Kiekvieną dieną mes susiduriame su stresu, įvairiomis jo formomis, rūšimis ir vienaip ar kitaip į tą stresą reaguojame. Tai suprantama. Ankstyvieji streso požymiai gali būti fiziniai simptomai (augimo ir vystymosi sutrikimai, lėtai formuojasi įgūdžiai, specifiniai organų arba sistemų pakitimai), elgsenos ypatumai (miego sutrikimas, mitybos sutrikimas, elgesio sutrikimai), psichikos pakitimai (jautrus reagavimas, neadekvatus elgesys) (Žukauskas, 1998). Ilgalaikis stresas “žeidžia” širdį, skrandį, centrinę nervų sistemą bei kitas jautrias žmogaus organizmo sistemas. Stipraus ar ilgai trunkančio streso metu organizme vyksta intensyvūs medžiagų apykaitos procesai, tad pusiausvyrai atnaujinti reikia nemažai pastangų. Nors streso išvengti itin sudėtinga, svarbu mokytis atpažinti streso šaltinius, ugdyti stresą sukeliančių veiksnių įveikimo technikų ir reakcijų, kenkėjančių sveikatai, kontrolės. Po ūminės stresinės situacijos arba psichogeninio šoko gali vystytis potrauminis stresinis sindromas (PTSS), kuris gali sukelti adaptacinius sutrikimus, o šie, savo ruožtu, peraugti į ilgalaikius asmenybės sutrikimus bei somatinius negalavimus. Didėjant nerimui, mažėja savisaugos galimybės (Žukauskas, 1998).

Nepaisant streso dvilypumo fakto (teigiama/ neigiama patirtis), apibendrinant, galima teigti, jog dažniau pasitaikantis ir stipresnę įtaką asmeniui turi neigiamas streso patyrimas. Žukausko (1998)



teigimu, paprastai asmuo susiduria su pasikartojančiais stresiniais įvykiais ir juos mintyse atkartoja, nors nebūtinai aiški situacijos baigtis. Autorius įsitikinęs, jog didžiausią stresą kelia pavojus, pačio asmens ar jį supančių aplinkinių, sveikatai bei gyvybei. Dėl šios priežasties įdomu ir svarbu tirti asmenis, kurie dažniau, nei kiti, susiduria su pasikartojančiomis ar visiškai naujomis stresinėmis situacijomis, susijusiomis su grėsme sau bei kitiems. Policijos pareigūnų darbo specifika pripažįstama kaip viena labiausiai stresą keliančių (Kirby, 2002). Hanningan ir kt. (2004) teigimu, policijos pareigūnai, patiriantys stresą darbe, sunkiai įsitraukia į tiesioginį savo pareigų atlikimą, gali grėsti profesinis perdegimo sindromas. Visa tai gali lemti pablogėjusius darbo rezultatus, pravaikštas, darbuotojų kaitą, efektyvumą darbe, apskritai. Šie faktoriai turi neigiamos įtakos, tiek pačiam darbuotojui, jo darbinei bei asmeninei gerovei, o taip pat ir organizacijai, todėl darbdavys turėtų būti suinteresuotas aiškintis ir padėti išgyventi stresines situacijas.

## **1.2 Policijos pareigūnų patiriamo streso priežastys, ypatybės ir pasekmės**

Kaip jau buvo minėta, policijos pareigūnų darbo specifika yra tokia, kad jiems savo darbe neišvengiamai tenka patirti stresą. Taigi pareigūnas turi gebėti įveikti stresą. Pareigūnams dažnai tenka veikti labai sunkiomis, gyvybei pavojingomis sąlygomis, pakelti didelius fizinius bei psichologinius krūvius, patirti daug moralinių sukrėtimų ir išbandymų. Jie turi būti pasirengę ramiai sutikti ir išverti kautynių baisumus, nesutrikti ir neprarasti ryžto pavojingose situacijose, greitai prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų, sutelkti grupę individų į vieną darniai veikiančią komandą. Kirby (2002) nustatė stresogeniškiausių specialybių sąrašą Didžiojoje Britanijoje, kur policijos pareigūnai užimta ketvirtąją vietą:

1. Mokytojai;
2. Socialiniai darbuotojai;
3. Greitosios pagalbos gydytojai;
4. Policininkai;
5. Gydytojai, slaugytojai ir kitas medicinos personalas;
6. Informacijos centrų darbuotojai;
7. Kontorų darbuotojai;
8. Kalėjimų darbuotojai.

Norkus ir kt. (2014) pabrėžia, kad policijos pareigūnų stresą nulemia tai, jog jiems darbe tenka susidurti su kritiniais įvykiais, žiauriais nusikaltimais, avarijomis, yra neišvengimas smurtas ir prievarta pačių policininkų atžvilgiu. Policijos pareigūnų stresą lemia tai, kad jiems patiems iškyla asmeninio saugumo problema. Remiantis Marmar ir kt. (2006) tyrimu, apie trečdaliui policijos pareigūnų, susidūrusių su kritiniu įvykiu, pasireiškia subklinikinio lygio potrauminio streso požymiai, o potrauminis stresas nustatomas apie 8–19 proc. su kritiniu įvykiu susidūrusių pareigūnų.

Kaip teigia Norkus ir kt. (2014), policijos pareigūnų streso problemą atspindi jo aštrus ir negatyvus poveikis tiek patiems pareigūnams, tiek ir visai policijos organizacijai. Dėl darbe patiriamo streso poveikio, pareigūnų fizinei ir psichinei sveikatai mažėja jų darbo efektyvumas ir kokybė. Tyrimais nustatyta, jog įtampa darbe sąlygoja didesnę nei populiacijoje policijos pareigūnų mirtingumą (Morash, 2007), dažnesnius širdies ir kraujagyslių susirgimus, depresiškumą, virškinimo sutrikimus, padidintą alkoholio ir narkotikų vartojimą ir priklausomybę, skyrybas (Patterson, 2003) (skyrybas dažnai lemia tai, kad policijos pareigūnai dėl darbo specifikos pernelyg mažai skiria laiko šeimai (Miller, 2007) ir netgi suicidines nuostatas, įgijusias copicido terminą (Violanti ir kt., 2008). Ši problema aktuali Lietuvoje, maždaug ketvirtadalis 2013 metais iš pareigų atleistų policijos pareigūnų iš tarnybos pasitraukė dėl prastos sveikatos būklės, esant atitinkamai Centrinės medicinos ekspertizės komisijos išvadai (Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2013 metų veiklos ataskaita, 2014).

Pacevičius (2006) kalbėdamas apie darbe patiriamą stresą įveda profesinio perdegimo terminą, kurį apibrėžia kaip veikiant nuolatiniam stresui susiformavęs sindromas, sekinantis darbuotojo emocinius ir asmenybinius resursus. Pasak autoriaus, profesinį perdegimą galima sugretinti su distresu. Policijos pareigūnų patiriamas stresas darbe gali lemti perdegimo sindromą. Nacionalinio pareigūnų profesinių sąjungų susivienijimas (NPPSS) pranešime spaudai (2014) teigia, kad pareigūnai apie patiriamą stresą vengia kalbėti, retai kreipiasi pagalbos. Kaip teigia Norkus ir kt. (2014), reikia atkreipti dėmesį į policijos organizacijoms būdingą požymį, keliantį įtampą policijos pareigūnams. Omenyje turimas didelis biurokратиškumas, popierinio ir kompiuterinio darbo gausa, aibė įvairių privalomų ataskaitų ir rezultatų skaičiavimo. Dar vienas policijos pareigūnų streso šaltinis yra santykiai su kolegomis ir vadovais. Šie aukštą stresogeniškumo lygį turintys veiksniai apima nuo nebendradarbiavimo su kolegomis iki vadovų palaikymo nebuvimo. Formalus, o dažnai ir grubus, nuasmenintas bendravimas kuria neigiamą emocinę atmosferą ir didelę įtampą, į kurią patenka ir privalo joje dirbti policijos pareigūnai. Taip pat įtampą gali kelti netgi tai, kad darbe policijos pareigūnas privalo vilkėti uniformą, todėl tampa visiems atpažįstamas.

Endriulaitienė ir Genevičiūtė-Janonienė (2009) yra atkreipusios dėmesį, jog stresogeniškos darbo sąlygos mažina pareigūnų produktyvumą ir net gali lemti tam tikrus sveikatos sutrikimus. Autorės taip pat atkreipia dėmesį, kad viena iš nuolatinės įtampos darbe pasekmių – neefektyvus pareigūnų darbas. Bandzevičienė ir kt. (2010) taip pat pažymi, jog stresinė įtampa turi neigiamų pasekmių pareigūno motyvacijai darbe, jo rezultatams, savijautai, elgesiui, sveikatai ir jų tarpasmeniniams santykiams. Taigi galima teigti, kad stresas, su kuriuo neabejotinai priversti susidurti policijos pareigūnai, daro neigiamą žalą jų organizmui, socialiniams santykiams ir gali turėti įtakos atliekamų pareigų kokybei.

Remiantis Valicku ir Vabolyte (2002), gilinantį į stresines policijos darbo situacijas galima skirti dvi pagrindines stresorių grupes:

- įprastinius stresorius, kurie policininko darbe pasitaiko gana dažnai,;
- kritinius įvykius, kurie pareigūno darbe pasitaiko retai, bet gali sukelti ypač stiprų distresą.

Pasak Lazarus (1993), apskritai visus stresorius, ne tik tuos, su kuriais policijos pareigūnai susiduria darbe, galima skirti į vidinius ir išorinius. Vidiniai stresoriai pareigūnų atveju būdingi pačiai policijos sistemai, t. y. kylantys iš policijos darbo specifikos, pavyzdžiui: įtampa dėl jaučiamos atsakomybės už kitų žmonių saugumą, iškvietimai dėl šeimyninių konfliktų ir pan. Jie taip pat gali būti susiję su policijos darbo organizavimo ir valdymo ypatumais, pavyzdžiui, didelis darbo krūvis, nekokybiška ar sena įranga, įtempti santykiai su kolegomis ar vadovais ir kt. Išoriniams stresoriams priskiriami už policijos sistemos ribų esantys šaltiniai, pavyzdžiui, visuomenės, žiniasklaidos požiūris į policininkus, netinkamai veikianti teisėtvarkos sistema (Valickas, Vabolytė, 2002).

Galima pažymėti, kad statutinėje organizacijoje streso priežastys gali būti įvairios: ir susijusios su darbo pobūdžiu, ir su organizaciniais veiksniais. Taip pat svarbu paminėti, kad didelę įtaką streso intensyvumui turi asmeninės asmens savybės, požiūris į darbe kylančius sunkumus ir problemas (Ruibytė, 2011). Bražinskaitė ir Rugevičius (2012) atlikdami policijos pareigūnų patiriamą streso tyrimą skiria penkias su policijos pareigūnų profesija susijusias stresorių grupes:

- santykiai su visuomene;
- darbo specifika;
- santykiai darbe;
- laisvo laiko trūkumas;
- atsakomybė už kolegas.

Colbert (2009) pateikia kiek kitokią klasifikaciją ir skiria šias policijos pareigūnų streso šaltinių grupes: vidiniai organizaciniai veiksniai, išoriniai organizaciniai veiksniai, asmenybiniai veiksniai ir darbo ypatumai.

Kaip pastebi Ruibytė (2011), nors atlikta nemažai tyrimų, atskleidžiančių veiksnius, darančius didžiausią įtaką darbuotojų stresui, tačiau ne visada atsižvelgiama į tai, kad skirtingi žmonės patiria skirtingą streso intensyvumą ir į jį keliančius veiksnius reaguoja individualiai. Norėtusi sutikti su autore ir išskirti tokius darbuotojų santykį su stresu ir jį keliančiais veiksniais lemiančius elementus kaip pareigūno lytis, amžius, darbo stažas, asmeninės savybės ir kitos ypatybės.

Ruibytė ir Velička (2010) apibendrinę kitų mokslininkų atliktus tyrimus teigia, kad didžiausią stresą pareigūnams kelia tokie organizaciniai veiksniai kaip darbuotojų trūkumas, nepakankami išteklių, laiko trūkumas, komunikacijos trūkumas, per didelis darbo krūvis. Didžiausią stresą, susijusį su pareigūnų veikla, kelia tokie veiksniai kaip smurtaujančių asmenų sulaikymas, suimtujų pristatymas į teismą ir jėgos panaudojimas. Pažymėtina, kad kai kurie tyrimai rodo, jog

organizaciniai veiksniai pareigūnams kelia didesnę stresą nei susiję su pareigūnų veikla. Dantzer (1986) nustatė, kad didžiausiais stresoriais pareigūnai laiko su pačia policijos sistema susijusius veiksnius, viešąją nuomonę ir incidentus, susijusius su žiaurumu, skausmu ar mirtimi.

Valicko ir Vabolytės (2002) atliktas tyrimas atskleidė, kad daugiausia įtampos pareigūnams kelia šios stresinės situacijos: gyvybės atėmimas kitam žmogui tarnybos metu; galimybė būti atleistam iš darbo; mažas atlyginimas; partnerio sužeidimas darbo metu; policijos ar policininko autoriteto žeminimas teisme; neteisingas policijos darbo vaizdavimas žiniasklaidos priemonėse; įrangos stygius. Bražinskaitės ir Rugevičiaus (2012) atliktame tyrime pateikiami kiek apibendrinti rezultatai, atskirus įvykius ir situacijas pateikiant apibendrintai: pasak apklaustų pareigūnų didžiausią stresą jiems sukelia su darbo specifika susijusios situacijos, kiek mažiau – susijusios su santykiu su visuomene, taip pat – su laisvo laiko trūkumu ir santykiais darbe. Mažiausią stresą darbuotojams kelia situacijos, susijusios su atsakomybe už kolegas.

Kazlauskas ir kt. (2009) atliktu tyrimu nustatė, kad iš tyrime dalyvavusių pareigūnų 58,4 proc. per pastaruosius trejus metus patyrė trauminių stresorių poveikį – susijusiais su mirtimi ir grėsme žmogaus gyvybei. Tyrimas taip pat atskleidė, kad pareigūnai, kuriems tenka patirti kritinius įvykius, su jais susiduria dažnai: kartą per savaitę – 8,8 proc. respondentų, kartą per mėnesį – 25 proc. respondentų, kartą per pusę metų – 30 proc. respondentų, o kartą per metus – 22,5 proc. respondentų. Žukausko ir kt. (2009) atliktas tyrimas atskleidė, kad apie 58 proc. vyrų ir 48 proc. moterų policijos pareigūnų teigia, jog didžiausias stresorius darbe jiems – įvairaus intensyvumo smurtas. Tyrimas taip pat atskleidė, kad pareigūnams didelį stresą kelia darbas su protiškai nestabiliais asmenimis, benamiais ar nuo narkotikų priklausančiais asmenimis. Taip pat didžioji dalis respondentų nurodė, kad stresą keliantis veiksnys taip pat yra viešoji visuomenės nuomonė apie policijos pareigūnų profesiją ir darbą. Marshall (2006) atliktas tyrimas parodė, kad didžiausiu stresoriu pareigūnai laikė incidentus, kai jiems teko susidurti su ginkluotu nusikaltėliu.

Bandzevičienė ir kt. (2010) tyrė konkrečiai kriminalinės policijos pareigūnus veikiančius stresorius. Tyrimu nustatyta, kad didžiausi stresoriai kriminalinės policijos pareigūnams yra kolegų savižudybė, situacija, kai panaudojęs specialiąsias priemones pareigūnas turi įrodinėti jų teisėtumą, kaltų asmenų nebaudžiamumas, tikimybė būti atleistam iš darbo dėl neaiškių priežasčių ir teisėtvarkos sistemos neveiksmingumas. Silpniausiais stresoriais tiriamieji įvardijo santykius su kolegomis, šeima, psichologinio pasirengimo trūkumą, kontaktą su pažeidėjais bei organizacijos uždarumą ir apribojimus. Alexander ir Walker (1994) tyrimas parodė, kad be gyvybei ar sveikatai pavojingų užduočių, ne mažesnę stresą policijos pareigūnams kelia tam tikri organizaciniai veiksniai. Panašius rezultatus gavo ir Huddleston ir kt. (2000), nustatę, kad tokie organizaciniai stresoriai kaip darbinė perkrova ar netinkama darbinė praktika turi įtakos pareigūnų fizinei ir psichologinei būsenai. Organizacinius veiksnius stipresniu stresoriumi, darančiu ilgalaikį neigiamą poveikį pareigūnų

sveikatai, laiko ir Stinchcomb (2004). Ruibytės ir Veličkos (2010) atliktas tyrimas atskleidė, kad iš organizacinių stresorių didžiausią įtampą policininkams kelia šie: didelė atsakomybė, darbuotojų trūkumas, neaiškios karjeros perspektyvos, bendra organizacijos politika, nebuvimas galimybės augti ir tobulėti, nepakankamas vertinimas ir sprendimų priėmimas.

Valicko ir Vabolytės (2002) tyrimas parodė, kad lyginant policijos pareigūnams didžiausią įtampą keliančias situacijas pagal lytį, tiek policininkams, tiek policininkėms didžiausią stresą kelia gyvybės atėmimas kitam žmogui tarnybos metu. Pažymėtina, kad moterys pareigūnės įvardija daugiau situacijų, kurios joms kelia didesnę nei vidutinę įtampą, kas rodo didesnę emocinį jų jautrumą darbe patiriamam stresui. Be jau minėtų abiem lytims bendrai didelį stresą keliančių situacijų, moterys taip pat linkusios įvardyti susidūrimą su vaikais – smurto aukomis, smurtine kitų žmonių mirtimi apskritai, šaunamojo ginklo panaudojimą darbo metu, fatališkai nelaimingus atsitikimus, būtinybę nuolat būti įsitempusiam ir pasirengusiam apsiginti. Be to, tarp tokių situacijų skirtingai nei vyrai moterys policininkės neįvardija neteisingo policijos darbo nušvietimo žiniasklaidoje. Tai rodo, jog policininkės jautriai reaguoja į kitų žmonių skausmą, sunkiau prisitaiko prie nuolatinės įtampos ir mažiau nei vyrai sureikšmina savo profesijos autoritetą. Išvada, jog moterys jautriau reaguoja į įvairius darbo aplinkoje pasitaikančius stresorius taip pat gauta Bandzevičienės ir kt. (2010), Antoniou (2009), Gabrijolienės (2009) atliktais tyrimais. Ruibytės ir Veličkos (2010) atliktu tyrimu taip pat nustatyti skirtumai tarp vyrų ir moterų įtampos šaltinių. Autoriai nustatė, kad moterys jaučia didesnę įtampą nei vyrai dėl šių veiksnių: galimo atleidimo iš darbo, neaiškių karjeros perspektyvų, turimo išsilavinimo ir darbo pobūdžio neatitikimo, didelės atsakomybės, konfliktų darbe, nuolatinio konkuravimo su kolegomis, paslėptos diskriminacijos ir favoritizmo, nepakankamo įvertinimo ir galimybės tobulėti nebuvimo.

Visgi vertėtų pažymėti, kad ne visais mokslininkų atliktais tyrimais gauti identiški rezultatai. Bražinskaitė ir Rugevičius (2012) nustatė, kad vyrų ir moterų patiriamo streso lygis tarp tiriamųjų nesiskiria, taigi pasak autorių, lytis neturi įtakos patiriamam stresui.

Valicko ir Vabolytės (2002) tyrimu atskleista, kad lyginant pareigūnų patiriamą stresą tarp skirtingų policininkų pareigų, didžiausią įtampą patiria jaunesnieji inspektoriai ir policijos tardytojai. Lyginant gautus rezultatus pagal policijos padalinius, nustatyta, kad didžiausią įtampą patiria policijos tardymo skyriaus, savivaldybių policijos ir kriminalinės policijos pareigūnai. Bražinskaitė ir Rugevičius (2012) pagal darbo pobūdį tiriamuosius skyrė į dvi grupes: patrulius ir kriminalinio skyriaus pareigūnus. Tyrimo rezultatai parodė, kad patruliai patiria didesnę stresą nei kriminalinio skyriaus pareigūnai. Be to, palyginę, ar patruliai ir kriminalinio skyriaus pareigūnai susiduria su tomis pačiomis stresorių grupėmis, autoriai nustatė, kad abiem pareigūnų grupėms didžiausią stresą kelia jų darbo specifika, tačiau patruliams ši įtampa pasireiškia žymiai stipriau. Apskritai, patruliams visos išskirtos stresorių grupės kelia didesnę įtampą nei kriminalinio skyriaus pareigūnams.

Pagal Valicko ir Vabolytės (2002) tyrimą, didžiausią įtampą policijos pareigūnai patiria antraisiais–penktaisiais darbo metais. Gabrijolienės (2009) tyrimas atskleidė kiek kitokius rezultatus – daugiausia streso patiria ilgesnį laiką policijoje dirbantys pareigūnai: iš 5 ir daugiau metų dirbančių pareigūnų stresą patiria net 88 proc, kai dirbančių nuo 1 iki 5 metų – 11,4 proc. Visgi vertėtų pažymėti, kad ne visais tyrimais gauti rezultatai rodo streso patyrimo priklausomybę nuo darbo stažo. Ruibytės ir Veličkos (2010) tyrimas parodė, kad pareigūnų amžius, darbo stažas ir statusas neturi įtakos skirtingam įtampos patyrimui.

Endriulaitienė ir Genevičiūtė-Janonienė (2009) atlikusios tyrimą, kurio metu pareigūnų patiriamą stresą siejo su jų asmeninėmis savybėmis, nustatė, kad vyresnio amžiaus pareigūnai, turintys didesnę polinkį rizikuoti, darbe patiria mažesnę įtampą nei šios savybės neturintys pareigūnai. Tyrimu taip pat nustatyta, kad mažesnę įtampą darbe patiria ekstravertai ir emociškai stabilūs pareigūnai. Ruibytė (2011) taip pat tyrė streso patyrimo sąsajas su individualiomis policijos pareigūnų savybėmis. Autorė nustatė, kad visiems tirtiems pareigūnams būdingas A tipo elgesys, t. y. visiems tirtiems pareigūnams būdingas polinkis į depresiją, priešiškus ir padidintas nerimo lygis. A tipo elgesys, pasak mokslininkės, pats savaime gali būti laikomas potencialiai sukeliančiu stresą.

Mokslininkai pastebi, kad reakcija į stresą gali skirtis priklausomai nuo individo lyties, asmeninių charakterio bruožų, socialinės paramos struktūros, gyvenimo patirties, tarnybos metų, išsilavinimo lygio, santykių darbe ir šeimoje, naudojamų streso įveikimo strategijų, stresinių situacijų intensyvumo ir kitų kintamųjų (Žukauskas ir kt., 2009; Morash, 2006; Collins, Gibbs, 2003). Galima teigti, jog yra tikrai daug kintamųjų, kurių kompleksas lemia, kaip stipriai policijos pareigūną paveiks stresinė situacija ir kokią įtaką jo sveikatai, gyvenimo ir darbo kokybei ji turės.

Kaminskas (2014) pažymi, jog norint sustabdyti ir įveikti stresą darbe, darbdaviai ir darbuotojai turėtų atskirti:

- Kurie stresoriai yra susiję su darbu;
- Kokie darbo vietos reikalavimai yra pamatuoti ir kurie ne;
- Kurie stresoriai yra neišvengiami arba už darbdavių kontrolės ribų, o kurių galima būtų išvengti;
- Kas asmeniui yra tikras stresorius, o kas tik rizikos faktorius;
- Sveiko ir nesveiko darbo ypatumai.

Tačiau Valickas ir Vabolytė (2002) yra pastebėję, jog atsidūręs kritiškoje situacijoje pareigūnas jaučia didelę įtampą arba net patiria šoką, todėl tampa ypač pažeidžiamas ir negali kontroliuoti susidariusios padėties, kas apsunkina streso įveikimą.

Taigi tyrimais nustatyta, kad stresinės situacijos turi neigiamą poveikį policijos pareigūnų fizinei ir psichologinei būklei, asmeninio gyvenimo bei atliekamų pareigų kokybei, todėl pareigūnų

patiriamas stresas yra reikšmingas mokslinių tyrimų objektas. Būtina pažymėti, kad policijos pareigūno reakcija į patiriamą stresą priklauso ne tik nuo jo intensyvumo, bet ir nuo pareigūno lyties, asmeninių charakterio bruožų, socialinės paramos struktūros, gyvenimo patirties, tarnybos metų, išsilavinimo lygio, santykių darbe ir šeimoje, naudojamų streso įveikimo strategijų, stresinių situacijų intensyvumo ir kitų kintamųjų. Reakciją į stresą taip pat lemia jo pobūdis. Galima skirti dvi pagrindines stresorių grupes: įprastinius stresorius, kurie policininko darbe pasitaiko gana dažnai, ir kritinius įvykius, kurie pareigūno darbe pasitaiko retai, bet gali sukelti ypač stiprų distresą. Pažymėtina, kad didžiausią stresą policijos pareigūnams kelia ne tik incidentai, kai kyla grėsmė jų ar kitų asmenų saugumui, bet ir įvairūs organizaciniai veiksniai, tokie kaip nestabili darbo vieta, nepakankamas atlyginimas, didelis darbo krūvis ir pan. Didesnė dalis atliktų tyrimų parodė, jog moterys pareigūnės linkusios jautriau reaguoti į stresorius, be to, jos stresorių išskiria daugiau. Stresas labiau veikia ir mažesnę darbo stažą turinčius pareigūnus, pastebima patiriamo streso priklausomybė nuo asmeninių policijos pareigūnų charakterio bruožų.

### **1.3 Suvokto saugumo samprata**

Saugumo jausmas yra svarbus ne tik valstybiniu, visuomeniniu, bet ir subjektyviu asmens požiūriu psichologine prasme. Ši tema yra aktuali, tačiau ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje stinga mokslinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas suvokto saugumo ir streso patyrimo ryšys, ypač mažai tokių tyrimų atlikta analizuojant policijos pareigūnų darbą. Analizuojant suvokto saugumo ir streso patyrimo sąsajas galima remtis tik tam tikrais pavieniais mokslininkų pastebėjimais. Visgi tokia situacija atskleidžia būtinybę gilintis į pasirinktą darbo temą ir analizuoti, koks ryšys iš tikrųjų sieja policijos pareigūnų suvoktą saugumą ir streso patyrimą.

Williams (2013) teigimu, anksčiau saugumo sąvoka buvo vartojama kalbant apie šalies saugumą, nacionalinį saugumą, tačiau XX a. pabaigoje buvo atkreiptas dėmesys į žmogaus lygmens saugumą, kitaip tariant, suvoktą subjektyvų saugumą. Saugumo jausmo susilpnėjimas kenkia žmogaus psichologinei gerovei (PG). PG sąvoka plačiai vartojamos tiek tyrimuose, tiek įvairiuose dokumentuose, kai kalbama apie žmogaus gyvenimo kokybę, bendrą savijautą, fizinę bei psichikos sveikatą, pasitenkinimą gyvenimu ir atskiromis jo sritimis. Teorijų ir požiūrių į gerovę gausa neturėtų stebinti, nes gerovė nuo antikos laikų – didžiausia žmogaus ir visos visuomenės siekiama (Kaliatkaitė, Bulotaitė, 2014). Subjektyvi kiekvieno žmogaus gerovė yra suprantama ir vadinama laime. Subjektyvi gerovė apima siekį asmens gyvenimą padaryti produktyvesnį (Seligman, Csikszentmihalyi, 2000). Tiberius (2013) į gerovę žvelgia, kaip į žmogaus laimės būseną, kuomet asmuo jaučia savo paties klestėjimą, jaučia savo potencialą, gali nevaržomai save realizuoti, vyksta sklaidi jo tapatybės raida. Galima sakyti, kad asmens gerovė apima jo norų ir poreikių patenkinimą, žmogaus pasitenkinimą gyvenimu. Žmogus, nesijausdamas saugiu, tampa nervingesnis, įtarus,

mažėja jo laimės pojūtis, gyvenimo produktyvumas ir bendra savijauta. Dėl nesaugumo jausmo ir patiriamo streso blogėja asmens psichinė ir fizinė sveikata, o realios grėsmės atveju žmogus gali būti ne tik sužalotas, bet ir prarasti gyvybę.

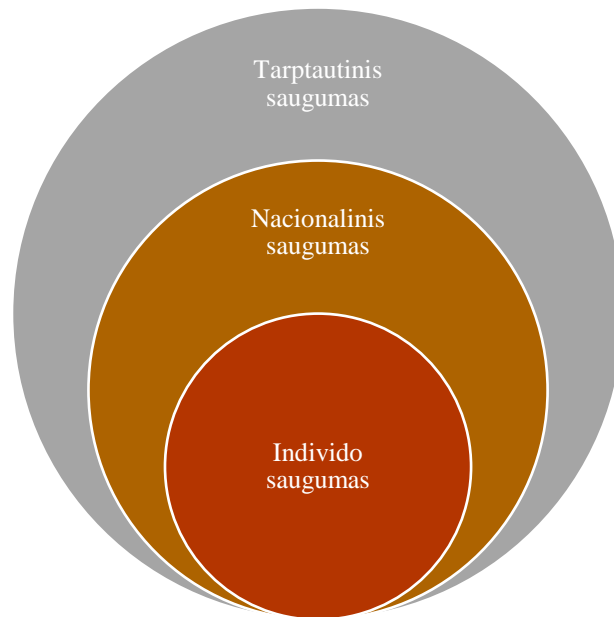
Buzan (1991) teigia, kad žmogui gali kilti tokių tipų grėsmės: fizinė grėsmė (tai sužalojimo pavojus, skausmas, mirtis), ekonominė grėsmė (vagystė, apiplėšimas, nuosavybės sunaikinimas arba sugadinimas, darbo praradimas, praradimas galimybe naudotis savo ištekliais), teisių atėmimo grėsmė (įkalinimas, politinių teisių paneigimas), statuso praradimo grėsmė (viešas pažeminimas, reputacijos pokyčiai). Šias grėsmes žmogus gali patirti savo aplinkoje (gyvenamojoje aplinkoje, darbe), iškilus karo grėsmei ar kitoms politinėms grėsmėms, ekologinių katastrofų metu. Reikia pabrėžti, kad pareigūnai savo darbe gali patirti grėsmę savo saugumui dėl darbo specifikos dažniau nei kitų profesijų atstovai. Pareigūnams tenka susidurti su pavojingomis situacijomis. Policijos pareigūnai neretai tampa keršto objektais, dėl ko jiems kyla pavojus tiek būti sužalotiems, tiek prarasti gyvybę. Buzan (1991) apibrėždamas suvoktą saugumą, jį siejo su išlikimu.

Proske ir kt. (2007) pažymi, kad saugumą galima apibrėžti kaip jausmą, kuris nereikalauja jokių papildomų išteklių siekiant sumažinti pavojų. Pasak mokslininkų greta termino „suvokiamas saugumas“ (angl. *perceived safety*) vartojami ir tokie terminai kaip „subjektyvus rizikos nustatymas“ (angl. *subjective risk judgement*) ar „subjektyvus saugumo vertinimas“ (angl. *subjective safety assessment*). Iš šių apibrėžimų galima pastebėti, kad „rizikos“ terminas glaudžiai siejasi su „saugumo“ terminu. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (<http://lkiis.lki.lt/dabartinis;jsessionid=7FCC6E4C38456E666DB66EB848A7F6F1>) rizika apibrėžiama kaip „galimas pavojus, galimas nepasisekimas“, o saugus – kaip „nekeliantis pavojų, nepavojingas; apsaugotas nuo pavojaus“, kas rodo tam tikrą semantinę terminų opoziciją. Taigi galima teigti, kad saugumas yra rizikos nebuvimas. Tokie saugumo apibūdinimai kaip „suvokiamas“, „subjektyvus“ nurodo, jog saugumas suvokiamas atskiro individo. Taigi kalbant apie suvokiamą saugumą visų pirma reikia kalbėti apie emocijas, vidinę individo būseną.

Anksčiau darbe jau paminėta, jog Gečienė (2015) yra pastebėjusi, kad ilgą laiką saugumo sąvoka paprastai buvo siejama su tarptautiniu ar nacionaliniu šalių saugumu ir tik XX a. pabaigoje susidomėta atskiro individo saugumo analize.

Iš žemiau pateiktos schemos (žr. Pav. Nr. 1) matyti, kad smulčiausias vienetas, kuriam gali būti taikoma saugumo sąvoka, yra individas. Norėtusi atkreipti dėmesį, kad šią schemą galima būtų galima išplėsti įtraukiant tam tikras individų grupes, pavyzdžiui tokias, kaip profesija ir pan. Tai svarbu tirti dėl suvokiamo saugumo sąsajų su asmens profesija. Pavyzdžiui, vienaip savo saugumą vertins tokių profesijų atstovai kaip virėjai, valytojai, administratoriai ir pan., tačiau visiškai kitaip jį vertins tokių profesijų atstovai kaip psichiatrijos ligoninės slaugytojai ar policininkai. Neabejotinai pastarųjų darbe yra daugiau rizikos veiksnių, kurie lemia didesnę nesaugumo jausmą.





1 pav. Saugumo lygmenys (Buzan, 1991)

Buzan (1991) individo saugumą skiria į dvi kategorijas: objektyvų (apsisaugojimą nuo pavojų) ir subjektyvų (saugumo jausmą) saugumą, pažymėdamas, kad subjektyvus saugumas ne visada yra tapatus tikram saugumui. Autorius atkreipia dėmesį, kad subjektyvus saugumo vertinimas nėra adekvatus, nes pats vienas iš savo pozicijos asmuo nėra pajėgus objektyviai įvertinti savo saugumą (cit. iš Gečienės, 2015). Taigi galima teigti, kad subjektyvus saugumas atspindi psichologinę individo būseną: išgyventas patirtis, nuogąstavimus, nepasitikėjimą arba priešingai - drąsą. Galima daryti prielaidą, kad esminiai, suvokiamą saugumą lemiantys, elementai – individo patirtys ir asmeninės savybės. Taip pat rasti suvokiamo saugumo skirtumai tarp lyčių bei amžiaus. Balžekienė (2015) atliko tyrimą, kuriame aprašo gautus rezultatus, kad moterų suvoktas saugumas yra žemesnis palyginus su vyrais, o lyginant amžiaus grupes išskirta, kad vyresnio amžiaus asmenys jaučiasi nesaugiai palyginus su jaunesnio amžiaus asmenimis.

Neabejotinai galima sutikti su Gečiene (2015), kuri teigia, kad kalbant apie saugumą būtina analizuoti ne tik realias, bet ir įsivaizduojamas grėsmes. Buzan (1991) skiria penkis saugumo sektorius: karinį, politinį, ekonominį, socialinį ir aplinkos. Kalbant apie atskiro individo saugumą, o dar tiksliau, policijos pareigūnų darbe patiriamas grėsmes, galima būtų skirti tik ekonominį, socialinį ir iš dalies politinį saugumą. Ekonominis saugumas šiuo atveju sietusi su darbo užmokesčio dydžiu, jo pakankamumu ir darbo vietos stabilumu. Pačios svarbiausios ir labiausiai su policininkų darbo specifiškumu susijusios grėsmės kyla iš socialinio sektoriaus. Šiam sektoriui priskiriamos tokios grėsmės kaip pavojus fizinei ir psichologinei sveikatai, gyvybei, policininko profesijos prestižas ir pan. Politiniam sektoriui priskiriamos tokios grėsmės kaip policijos finansavimas, įvairūs sistemos pertvarkymai ir pan. Taigi galima teigti, kad policijos pareigūno suvokiamą saugumą lemia tai, kaip

jis vertina ekonomines, socialines ir politines grėsmes, kokius šių sektorių pavojus įžvelgia ar mano esant.

Remiantis Maslow (2009) suformuluota poreikių piramide, saugumo poreikis eina iš karto po fiziologinių ir biologinių žmogaus poreikių. Tai atspindi saugumo svarbą žmogaus gyvenime. Galima teigti, kad Maslow pateikiamoje poreikių piramidėje saugumo poreikis labiau traktuojamas kaip suvokiamas saugumas, o ne kaip egzistuojantis iš tikro, nes individui labai svarbu jaustis saugiam. Žinoma, subjektyvus saugumo vertinimas visų pirma remiasi į realų asmens saugumą ir, nepaisant tam tikrų skirtumų, atspindi jį. Donmez (2014) saugumo poreikį aiškina kaip siekį gyventi saugioje aplinkoje be pavojų ir grėsmių. Pasak autoriaus, organizacija, siekdama užtikrinti saugią darbo aplinką savo darbuotojams, turi užkirsti kelią tokiems veiksniams kaip stresas ar rūpesčiai. Mokslininkas atkreipia dėmesį, jog atlikti tyrimai rodo, kad pasitenkinimas darbu, emocinis įsipareigojimas ir lojalumas didėja, kai yra patenkinami svarbiausi darbuotojų poreikiai, tokie kaip saugumo poreikis. Norėtusi pažymėti, kad saugumo jausmas ypač svarbus kalbant apie tokias profesijas, kurios reikalauja ypač didelio darbuotojo susitelkimo, dėmesio ir atsidavimo. Dėl šios priežasties kalbėti apie suvokiamą saugumą ypač svarbu policijos darbo kontekste.

#### **1.4 Suvokto saugumo ypatybės, užimant policijos pareigūno pareigas**

Dirbdami sudėtingą ir įvairiapusišką viešosios tvarkos apsaugos darbą, rūpindamiesi eismo saugumu bei kovodami su nusikalstamumu, pareigūnai dažnai atsiduria ekstremaliose situacijose. Kiekvienoje situacijoje policijos pareigūnas privalo veikti kvalifikuotai, tiksliai ir ryžtingai. Nuo jo veiksmų dažnai priklauso tolimesnė situacijos vystymosi kryptis, kartais net žmonių sveikata, gyvybė. Aiškindamiesi įvykių priežastis, bendraudami su pažeidėjais, sulaikydami nusikaltėlius, jie turi griežtai laikytis teisėtumo normų, taisyklių, instrukcijų. Jų sprendimai ir veiksmų efektyvumas priklauso nuo mokėjimo teisingai organizuoti sąveiką su piliečiais, tikslaus ir griežto įstatymų, norminių aktų, taktikos principų laikymosi (Valeckas ir Velička, 2013).

Nuo policijos pareigūnų savijautos priklauso, kaip greitai ir tinkamai jie sugebės reaguoti, ar jaus pasitenkinimą pasirinkta profesija, kas glaudžiai siejasi su darbuotojo fizine ir psichine sveikata, santykiais su šeima, draugais, gyvenimo kokybe. Vertėtų pažymėti, kad šį faktą pagrindžia ir Donmez (2014) atliktas tyrimas, atskleidęs, kad policijos pareigūnų suvokiamas saugumas (savo ir savo šeimos narių), turi didelę įtaką pareigūnų pasitenkinimui darbu.

Apibendrinant šiame darbo poskyryje pateikiamą informaciją galima pažymėti, kad saugumo jausmą galima apibrėžti kaip tam tikrą atsipalaidavimo būseną, kuri nereikalauja imtis jokių veiksmų siekiant sumažinti pavojų. Suvokiamas saugumas mokslininkų apibrėžiamas kaip subjektyvus saugumo vertinimas, paremtas turima informacija apie situaciją. Taigi, nors, iš esmės, suvokiamas saugumas glaudžiai siejasi su realiu individo saugumu, tarp jų galimi tam tikri neatitikimai, kuriuos

lemia subjektyvus individo požiūris, emocijos ar informacijos trūkumas. Nagrinėjant saugumą, bendrąja prasme, ir suvokiamą saugumą, galima teigti, kad jis smarkiai susijęs su pasirinkta profesija. Tos profesijos, kurių atstovai dažniau patenka į situacijas, kuriose iškyla pavojus jų saugumui, bus linkę vienaip vertinti savo saugumą, o tų profesijų atstovai, kuriose su pavojais susiduriama retai – kitaip vertins savo saugumą. Policijos pareigūno profesija, būdama viena pavojingiausių profesijų, lemia, kad jos atstovai savo saugumą gali vertinti kaip nepakankamą. Policijos pareigūno darbe gali būti pažeistas ekonominis, politinis ar socialinis saugumas. Nuolatinis nesaugumo jausmas gali lemti įvairias sveikatos problemas, nepasitenkinimą darbu, o kartu su juo ir netinkamai atliekamas pareigas.

### **1.5 Policijos pareigūnų suvokto saugumo sąsajos su patiriamu stresu**

Darbe patiriamas stresas ir nesaugumas yra vertinami kaip vieni pagrindinių darbuotojų gerovės iššūkių (European Agency for Safety and Health at Work. Well-being at work: creating a positive work environment, 2013).

Gustaitienė ir kt. (2016) 2015 m. tyrė įkalinimo įstaigos darbuotojų psichosocialinius ypatumus. Tyrimo metu apklausti 126 darbuotojai, amžiaus vidurkis - 40 metų, darbo stažo vidurkis - 10 metų. Paaiškėjo, kad pareigūnai patiria stresą ir jaučiasi nesaugūs ne tik dėl darbe kylančių pavojų, bet ir dėl darbo krūvio, laiko trūkumo užduotims atlikti, darbo ir asmeninio gyvenimo vaidmenų konfliktų.

Remiantis Ursano (2002), suvokiamas saugumas turi didelę įtaką individo fizinei ir psichologinei sveikatai bei gyvenimui po trauminių įvykių. Autorius pažymi, kad ilgalaikis padidėjęs nesaugumo jausmas daro neigiamą įtaką asmens elgsenai, emociniam stabilumui, be to, tokiems asmenims dažniau prireikia sveikatos priežiūros paslaugų (Fullerton ir kt., 2004). Fullerton (2006) pažymi, kad pačios jautriausios visuomenės grupės, kurioms gali pasireikšti sumažėjęs suvokiamo saugumo jausmas, tai stresines situacijas išgyvenę vyresniojo amžiaus žmonės, vaikai ir profesijų, atsakingų už žmonių gelbėjimą, atstovai. Tokia autorių pozicija leidžia teigti, kad kiekviena policijos pareigūnų darbe patirta stresinė situacija turi įtakos jų subjektyviam saugumo suvokimui.

Kaip pavyzdį, kad stresinė situacija gali turėti ilgalaikį poveikį individo suvokiamam saugumui, galima pateikti Silver ir kt. (2002) atliktą tyrimą, kurio metu respondentų teirautasi, ar po Rugsėjo 11-osios išpuolio jie jaučiasi saugūs. Tyrimas buvo atliktas praėjus 2 mėnesiams po teroristinio išpuolio. Jaučiantys baimę dėl savo saugumo nurodė 60 proc. apklaustųjų. Šis tyrimas pagrindžia faktą, kad asmens suvokiamas saugumas priklauso nuo stresinių situacijų patirčių.

Grieger ir kt. (2003; 2004) atkreipia dėmesį, jog visų tipų įtemptos stresinės situacijos gali turėti stiprių pasekmių asmens psichologinei savijautai, įskaitant ir saugumo jausmo netekimą. Kalbant apie policijos pareigūnus, kurie su sudėtingomis stresą keliančiomis situacijomis, siekdami užtikrinti visuomenės saugumą, susiduria nuolat, vertėtų pažymėti, kad kiekvienas incidentas, pasibaigęs kito asmens sveikatos sutrikdymu ar mirtimi, gali turėti rimtų pasekmių mažėjančiam

policijos pareigūnų saugumo jausmui. Galima teigti, kad kuo daugiau pareigūno darbe pasitaiko situacijų, kai jis negali kontroliuoti besiklostančios situacijos, tuo psichologiškai jam sunkiau pasitikėti savimi ir jaustis saugiam kitoje panašioje ar niekad nepatirtoje situacijoje.

Atliktais tyrimais nustatyta, kad didžiausią poveikį turi tie stresoriai, kurie pareigūnus veikia psichologiškai. Dalis pareigūnų nėra pajėgūs susidoroti su stresu ir tinkamai reaguoti stresinėje situacijoje, todėl kiekvieną stresinę situaciją jie mato kaip ypač rimtą ir pavojingą. Bandydami kovoti su patiriamu stresu apie 25 proc. pareigūnų susiduria su priklausomybe nuo alkoholio (Territo, Vetter, 1981).

Gentz (1994) tyrė, kokios pasekmės pasireiškia policijos pareigūnams, susidūrusiems su kritinėmis situacijomis. Tyrimas atskleidė, kad net kitų asmenų reakcijos į kritinius įvykius turi įtakos suvokiamo saugumo mažėjimui. Tai rodo glaudų ryšį tarp policijos pareigūnų suvokiamo saugumo ir streso patyrimo. Galima teigti, kad kuo stipriau pareigūnas reaguoja į patiriamą stresą darbo vietoje, kuo dažniau su stresinėmis situacijomis susiduria, tuo labiau mažėja jo suvokiamo saugumo jausmas.

Žinoma, vertėtų atkreipti dėmesį, jog stresinių situacijų ir suvokiamo saugumo ryšys atsikleidžia ne tik saugumo jausmui mažėjant po stresinių situacijų. Ne mažiau svarbu akcentuoti, kad priklausomai nuo suvokiamo saugumo policijos pareigūnas vienaip ar kitaip reaguoja į stresinę situaciją.

Kavanagh (2006) yra pastebėjusi, jog subjektyvus situacijos vertinimas, gebėjimas sutelkti dėmesį stresinėse situacijose yra ypač svarbus, nes leidžia greitai, logiškai ir tinkamai reaguoti į sudėtingą situaciją. Labai svarbu, kad policijos pareigūno suvokiamas saugumas būtų paremtas logišku grėsmės apmąstymu, o ne stresinės situacijos įtampa, nes netinkamai įvertinęs savo saugumą pareigūnas gali imtis netinkamų veiksmų. Pavyzdžiui, jei pareigūnas grėsmę suvoks žymiai didesnę nei ji yra iš tikrųjų, jis gali be reikalo imtis tokių bereikalingų priemonių kaip elektrošokas, šaunamasis ginklas ir pan. Ir priešingai, neįvertinęs galimos grėsmės pareigūnas gali būti ne pakankamai dėmesingas ir nespėti sureaguoti į staiga pasireiškusį nusikaltėlio agresyvumą.

Norėtųsi sutikti su Kavanagh (2006) pozicija, kad policijos pareigūnų suvokiamam saugumui didelę įtaką turi tai, ar nusikaltėlis turi šaunamąjį ginklą. Galima papildyti, kad negalėdamas nuspėti nusikaltėlio tikslų ir veiksmų pareigūnas vertindamas savo saugumą remiasi tik savo patirtimi ir matomais, girdimais ar kitaip juntamais aplinkos elementais. Šiuo atveju ginklas yra vienas didžiausių dirgiklių, informuojančių apie galimą pavojų. Taigi kiekviena situacija, kai pareigūnas susiduria su ginkluotu nusikaltėliu, ne tik verčia pareigūną jaustis nesaugiai, bet ir sukelia stresą.

Apibendrinant šiame darbo poskyryje pateiktą informaciją galima dar kartą akcentuoti, kad nėra atlikta daug tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas suvokto saugumo ir patiriamo streso ryšys. Visgi tokia analizė gali suteikti naudingų duomenų apie policijos pareigūnų darbo specifiką ir padėti ieškoti priemonių gerinti policijos pareigūnų darbo sąlygas ir bendrą savijautą. Kiekviena situacija,

kurios pareigūnas negali kontroliuoti ir kuri jam sukelia stresą, turi psichologinių pasekmių, kurios lemia mažėjantį saugumo jausmą. Savo ruožtu, nuolat jaučiamas nesaugumo jausmas policijos pareigūnų darbe, kur nuolat susiduriama su vienokiais ar kitokiais stresoriais, gali lemti rimtas sveikatos problemas. Galima teigti, kad kuo daugiau pareigūno darbe pasitaiko situacijų, kai jis negali kontroliuoti besiklostančios situacijos, tuo psichologiškai jam sunkiau pasitikėti savimi ir jaustis saugiam kitoje panašioje ar niekad nepatirtoje situacijoje. Svarbu akcentuoti ir tai, kad priklausomai nuo suvokiamo saugumo policijos pareigūnas vienaip ar kitaip reaguoja į stresinę situaciją, todėl labai svarbu, kad pareigūnai saugumą vertintų objektyviai, dėmesingai ir susikoncentravę, nepasiduodami stresinei būsenai, nes netinkamai įvertinęs savo saugumą pareigūnas gali imtis netinkamų veiksmų.

### **1.6 Tyrimo tikslas, uždaviniai ir hipotezės**

Šio tyrimo tikslas - įvertinti policijos pareigūnų suvokto saugumo ir patiriamo streso ypatumus.

Remiantis tyrimo tikslu darbui keliami šie uždaviniai:

1. Įvertinti policijos pareigūnų darbe patiriamą stresą atsižvelgiant į lytį, amžių, darbo stažą, pareigas, gyvenamąją vietą;
2. Įvertinti policijos pareigūnų suvoktą saugumą atsižvelgiant į lytį, amžių, darbo stažą, pareigas, gyvenamąją vietą;
3. Išanalizuoti policijos pareigūnų suvokto saugumo ir patiriamo streso sąsajas;

Remiantis išsikeltais uždaviniais, aptarta literatūra bei kitų autorių darbais, keliamos šios tyrimo hipotezės:

1. Policijos pareigūnų patiriamas stresas skiriasi priklausomai nuo jų lyties, amžiaus, darbo stažo, pareigų ir gyvenamosios vietos:
  - 1.1. Policijos pareigūnės moterys patiria daugiau streso nei policijos pareigūnai vyrai;
  - 1.2. Jaunesni policijos pareigūnai patiria stipresnį stresą nei vyresnio amžiaus pareigūnai;
  - 1.3. Policijos pareigūnai turintys mažesnį stažą patiria daugiau streso nei didesnį darbo stažą turintys policijos pareigūnai;
  - 1.4. Ne Vilniuje gyvenantys policijos pareigūnai patiria daugiau streso nei Vilniuje gyvenantys pareigūnai;
  - 1.5. Specialisto pareigas užimantys policijos pareigūnai patiria stipresnį stresą nei patruliai ar komisarai;
2. Policijos pareigūnų suvoktas saugumas skiriasi priklausomai nuo jų lyties, amžiaus, darbo stažo, pareigų ir gyvenamosios vietos:

- 2.1. Policijos pareigūnės patiria didesnį nesaugumą nei policijos pareigūnai vyrai;
  - 2.2. Jaunesni policijos pareigūnai jaučiasi saugesni nei vyresnio amžiaus policijos pareigūnai;
  - 2.3. Didesnį darbo stažą turintys policijos pareigūnai jaučia didesnį nesaugumo jausmą nei mažesnį darbo stažą turintys policijos pareigūnai;
  - 2.4. Vilniuje gyvenantys policijos pareigūnai labiau jaučiasi nesaugūs nei ne Vilniuje gyvenantys;
3. Policijos pareigūnai jaučiantys didesnį stresą, patiria didesnį nesaugumą.

## 2 TYRIMO METODIKA

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą ir uždavinius, tyrimas buvo atliekamas keliais etapais. Pirmojo etapo metu buvo kuriami ir tobulinami tyrimo instrumentai – Policijos pareigūnų patiriamo streso klausimynas ir Suvokto saugumo klausimynas. Antrojo tyrimo metu surinkti pagrindiniai tyrimo duomenys.

### 2.1 Tyrimo dalyviai

Siekiant patikrinti klausimynus, buvo atliktas pilotinis tyrimas. Pilotinio tyrimo metu buvo apklausta 20 respondentų, kurių vidutinis amžius buvo 35,8 (*SD* 7,1) metai, tuo tarpu vidutinis darbo stažas buvo 13,5 (*SD* 7,4) metai. Kaip matyti iš žemiau esančioje lentelėje pateiktų duomenų, dauguma respondentų buvo iš Švenčionių (40%). 16 respondentų (40%) buvo su aukštuoju universitetiniu išsilavinimu (1 lentelė). Pagal pareigas dauguma respondentų buvo tyrėjai ar vyr. tyrėjai, tuo tarpu pagal lytį 12 iš 20 respondentų buvo vyrai. Pilotiniame tyrime dalyvavusių respondentų socialinės-demografinės charakteristikos pateiktos lentelėje pirmame priede (žr. 1 priedą).

Pagrindiniame tyrime dalyvavo įvairių Lietuvos miestų policijos pareigūnai, tokių kaip Vilnius, Panevėžys, Švenčionys, Ignalina, Visaginas, Utena, Šiauliai, Ukmergė, Elektrėnai Anykščiai ir Kalvarijos.

Viso tyrime dalyvavo 70 policijos pareigūnų. Tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų amžius buvo nuo 22 iki 55 metų (vidurkis 34,7 metai), tuo tarpu tyrime dalyvavusių pareigūnų darbo stažas buvo nuo 1 iki 36 metų (vidurkis 12,6 m.). Tyrime dalyvavusių policininkų vyrų amžius sudarė 22-55 metus (vidurkis 35,77 metai), moterų amžius 24-50 metų (vidurkis 33,8cmetai). Tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų vyrų darbo stažas sudarė 1-36 metus (vidurkis 13,4 metai), moterų – 2–24 metai (vidurkis 11,2 metai). Siekdami tyrimo rezultatus palyginti skirtingo amžiaus ir darbo stažo pareigūnų grupėse, visus respondentus pagal amžiaus vidurkį, lygią 33,5, suskirstome į dvi grupes – 33 m. ir jaunesnius, bei 34 m. ir vyresnius. Taip pat pagal darbo stažo vidurkį, lygią 11, visus respondentus suskirstome į dvi grupes – turinčius 10 metų ir trumpesnę darbo stažą, bei turinčius daugiau nei 10 metų darbo stažą.

1 lentelė. Respondentų socialinės–demografinės charakteristikos

		N	Proc.
Gyvenamoji vieta	Vilnius	17	24,3%
	Kaunas	0	0,0%
	Panevėžys	21	30,0%
	Visaginas	8	11,4%
	Švenčionys	10	14,3%
	Kita	14	20,0%
Išsilavinimas	Aukštasis universitetinis	49	70,0%
	Aukštasis neuniversitetinis (kolegija)	12	17,1%
	Profesinis/aukštesnysis	7	10,0%
	Vidurinis	2	2,9%
	Pagrindinis	0	0,0%
	Nebaigtas pagrindinis	0	0,0%
Pareigos	Tyrėjai	29	41,4%
	Vyr. tyrėjai	15	21,4%
	Patruliai	5	7,1%
	Vyr. patruliai	4	5,7%
	Specialistai	10	14,3%
	Komisarai, komisarai inspektoriai	2	2,9%
	Vedėjai, vadovai	5	7,1%
Lytis	Vyrai	45	64,3%
	Moterys	25	35,7%

Kaip matyti iš aukščiau esančioje lentelėje pateiktų socialinių–demografinių charakteristikų, pagal gyvenamąją vietą dauguma respondentų buvo iš Panevėžio (30 proc.) ir Vilniaus (24 proc.), tuo tarpu pagal išsilavinimą 70 proc. respondentų turėjo aukštąjį universitetinį išsilavinimą (žr. 1 lentelė). Respondentų pareigų pasiskirstymas parodė, kad 63 proc. respondentų buvo tyrėjai ir vyr. tyrėjai, tuo tarpu pagal lytį daugiau nei pusė (64 proc.) respondentų buvo vyrai.

## 2.2 Tyrimo instrumentai

### 2.2.1 Patiriamo streso klausimynas

Policijos pareigūnų patiriamo streso klausimynu buvo siekiama įvertinti specifinius, tik su tarnyba policijos susijusius stresorius. Lietuvoje jau yra sukurtas, policijos pareigūnų imčiai, patiriamo streso klausimynas, kurį sudaro 78 teiginiai (Valickas, Vabolytė, 2002). Kadangi po atlikto tyrimo praėjo nemažai laiko, klausimyną reikėjo atnaujinti. Pirmajame etape buvo analizuojami policijos pareigūnų pareigybiniai aprašymai, atliekamas pusiau struktūruotas interviu su trejais policijos pareigūnais. Pusiau struktūruoto interviu pagalba, buvo atnaujintas jau sukurtas, policijos pareigūnams skirtas, *Streso patyrimo klausimynas*. Interviu metu buvo užduodamas pagrindinis



klausimas „*Kokios situacijos jums kelia stresą?*“, o vėliau, patikslinimui, buvo užduodami papildomi klausimai (pvz.: „*Kokios dar situacijos jums kelia stresą?*“). Interviu atliktas su dviem policijos pareigūnais iš Policijos departamento ir vienu patruliuojančiu pareigūnu.

Remiantis policijos pareigūnų atsakymais, streso patyrimo klausimynas buvo papildytas naujais teiginiais, tokiais kaip „Vykdamos policijos reformos“, „Reikalingos darbui įrangos trūkumas“. Taip pat buvo išbraukti jau sukurti teiginiai, tokie kaip „Darbuotojai skirstomi į „savus“ ir „svetimus““, „Nėra galimybės nubausti kaltus žmones“, „Viršvalandžiai“ ir pan. Policijos pareigūnai teigia, kad šiandieninė situacija policijos sistemoje keičiasi į gerąją pusę. Kadangi kiekvienas policijos pareigūnas turi pereiti atranką, kuri skirstoma į kelis etapus ir nėra lengvai praeinama, surenkamos komandos iš geriausių. Tokiu būdu darbuotojai nesiskirsto į „savus“ ir „svetimus“, o dirba komandoje. Taip pat, policijos pareigūnai teigia, kad viršvalandžiai šiai dienai yra apmokami, dėl to dirbti ilgiau – nėra didelė problema. Taip pat, naujinant klausimyną, kai kurie teiginiai buvo pakeisti („Susidūrimas su narkomanais arba alkoholikais“ buvo pakeistas į „Susidūrimas su priklausomais nuo alkoholio arba narkotikų“).

Galutiniame klausimyno variante pateikti 68 teiginiai, skirti policijos pareigūnų patiriamam stresui įvertinti. Teiginiai apima tarpasmeninius santykius su kolegomis ir vadais, karjeros galimybes, socialines garantijas ir kt. Tiriamieji pagal 5 balų Likerto skalę turėjo nurodyti, kiek įtampos sukelia aprašytos situacijos (1 – nesukelia jokios įtampos, 5 – sukelia labai didelę įtampą) ir kaip dažnai jie susiduria su šiomis situacijomis (1 – neteko susidurti nė karto, 5 – teko susidurti 10 ir daugiau kartų). Autukaitė ir Valickas (2004) nurodo, kad nustatant patiriamo streso lygį, abu įverčiai turėtų būti dauginami ir gaunamas galutinis patiriamo streso įvertis (sukeliama įtampa x situacijos dažnumas = patiriamo streso lygis).

Siekdami šiuos streso patyrimo teiginius suskirstyti į bendresnes grupes (skales), buvo atlikta faktorinė analizė. Analizuojant pareigūnų streso priežastis, buvo atlikta pagrindinių komponentų faktorinė analizė. Duomenys buvo įvertinti Kaiser-Meyer-Olkinio (KMO) matu. Pradžioje, atlikus faktorinę analizę (taikant pagrindinių komponentų metodą, ašių sukimą varimax), buvo išskirti 17 faktorių, kurių tikrinės reikšmės didesnės už vienetą. Tačiau patikrinus ar duomenys yra tinkami faktoriniai analizei, buvo gautas labai žemas KMO. Mažinant teiginių skaičių, KMO augo, dėl to buvo atsisakyta teiginių. Tai, kad faktorinė analizė yra tinkama, patvirtina Kaizerio Mejerio ir Olkinio (KMO) ir Batlerio koreliacijos sferiškumo reikšmės (Vaitkevičius, Saugardienė, 2010).  $KMO = 0,611$  ( $p < 0,001$ ). Kaip teigia autoriai, gerai faktoriniai analizei KMO turėtų būti didesnis už 0,6 (Vaitkevičius, Saugardienė, 2010). Pakartotinai atlikus faktorinę analizę su mažesniu teiginių skaičiumi (taikant pagrindinių komponentų metodą, ašių sukimą varimax), buvo išskirti 14 faktorių, kurių tikrinės reikšmės didesnės už vienetą (žr. 2 lenetelę). Remiantis literatūra, buvo planuojama analizuoti pirmus šešis faktorius, kurių tikrinės reikšmės yra didesnės už 2 (Valickas, Vabolytė,

2002). Tačiau patikrinus kiekvienos skalės patikimumą, nustatyta, kad šeštos skalės patikimumo įvertis yra labai žemas (Cronbach  $\alpha=0,377$ ), dėl buvo perskaičiuota ir pasirinkti pirmi penki faktoriai. Kaip pasiskirstė situacijos į faktorius galima pamatyti 3 lentelėje.

2 lentelė. *Stresinių situacijų faktorinės analizės pagrindiniai rezultatai*

Eilės Nr.	Tikrinės reikšmės	Dispersija	%
1	21,611	36,018	36,018
2	4,210	7,016	43,034
3	3,474	5,790	48,823
4	2,854	4,756	53,580
5	2,075	3,459	57,038
6	2,007	3,345	60,384
7	1,805	3,009	63,392
8	1,709	2,848	66,240
9	1,578	2,630	68,870
10	1,388	2,314	71,184
11	1,314	2,189	73,374
12	1,188	1,979	75,353
13	1,105	1,841	77,195
14	1,046	1,743	78,938

3 lentelė. *Policijos pareigūnų patiriamo streso klausimyno teiginių faktoriai „svoriai“*

Situacijos	Faktoriai				
	Kritinės situacijos	Asmeniniai išgyvenimai	Tarpusavio santykiai	Ryšiai su aplinkiniais	Organizacijos ypatumai
19.Sužeidimas darbo metu	<b>0,785</b>	0,115		0,234	0,236
21.Susidūrimas su smurtine kitų žmonių mirtimi	<b>0,759</b>		0,127	0,230	0,287
23.Pranešimai piliečiams apie jų artimųjų mirtį	<b>0,675</b>	0,284	0,255		0,323
49.Lavonų aptikimas ir apžiūra	<b>0,673</b>	0,209	0,220		0,149
7.Gyvybės atėmimas kitam žmogui	<b>0,664</b>	0,302			0,160
18.Fatališki nelaimingi atsitikimai	<b>0,653</b>	0,437	0,149	0,192	0,282
10.Partnerio sužeidimas darbo metu	<b>0,629</b>		0,112	0,103	0,128
13.Šaunamojo ginklo panaudojimas darbo metu	<b>0,615</b>		0,364	0,240	0,241
28.Rimti viešosios tvarkos pažeidimai	<b>0,556</b>	0,223	0,398	0,226	
17.Būtinybė būti nuolat įsitempusiam ir pasirengusiam apsiginti nuo užpuolimo	<b>0,515</b>	0,416		0,324	0,415

40. Atsakomybė už kitus žmones	<b>0,466</b>	0,397		0,351	0,380
50. Fizinės jėgos naudojimas darbo metu	<b>0,463</b>	0,372	0,265	0,272	0,114
29. Piliečiai skundžiasi dėl mano darbo	<b>0,367</b>	0,207	0,221	0,334	
41. Konfliktai šeimoje, kylantys dėl darbo policijoje		<b>0,809</b>			
60. Nereguliari mityba		<b>0,734</b>	-0,144	0,169	0,166
56. Neaišku, už ką ir kiek esu atsakingas	0,146	<b>0,732</b>	0,295	0,174	
54. Savo jausmų slopinimas, stengiantis išlikti objektyviam	0,349	<b>0,696</b>	0,201		0,174
57. Susidūrimas su išprievartavimo auka	0,454	<b>0,691</b>	0,127		0,127
30. Per dideli visuomenės reikalavimai, keliami policijai	0,409	<b>0,652</b>	0,242	0,287	
46. Pavojingi iškvietimai	0,408	<b>0,585</b>	0,187	0,390	0,114
4. Žiniasklaida neteisingai vaizduoja policijos pareigūnų darbą	0,191	<b>0,549</b>	0,177		
3. Reikalingos darbui įrangos trūkumas	0,370	<b>0,417</b>	0,383	0,308	0,171
45. Darbas su žmonėmis, kuriems trūksta profesionalumo	0,111	<b>0,368</b>	0,344	0,341	
26. Mano balsas nieko nereiškia priimant sprendimus, susijusius su manimi	0,282	0,113	<b>0,768</b>	-0,144	0,247
33. Prieštaringi nurodymai, kaip atlikti darbą	0,286	0,287	<b>0,553</b>	0,348	
48. Bendradarbis trukdo atlikti užduotis	0,195		<b>0,545</b>	0,222	-0,127
58. Tiesioginis viršininkas trukdo atlikti darbą		0,134	<b>0,535</b>		0,173
51. Pateikiamos neaiškios instrukcijos	0,148		<b>0,509</b>	0,415	0,158
42. Taisyklės netinkamai interpretuojamos ir taikomos	0,117	0,302	<b>0,497</b>	0,331	
25. Nesutarimai su tiesioginiu viršininku	0,298		<b>0,483</b>	0,172	0,315
55. Didelis judėjimas keliuose, kai tenka atlikti profesines užduotis	0,296	0,266	<b>0,435</b>	0,322	0,226

39. Bendradarbis, su kuriuo reikia dirbti, neatlieka savo darbo	0,296	0,182	<b>0,418</b>	0,171	-0,208
47. Konfliktai su bendradarbiais	0,315	0,197	<b>0,410</b>	0,281	0,297
38. Darbo patalpos purvinos ir netvarkingos		0,344	<b>0,399</b>	0,141	-0,181
5. Nemandagus kolegų elgesys		0,322	<b>0,385</b>	0,298	0,119
59. Neaiškūs darbo tikslai		0,316	<b>0,381</b>	0,284	0,208
11. Policijos autoriteto žeminimas teisme	0,258	0,199	0,192	<b>0,580</b>	0,117
24. Susidūrimai su žmonėmis, užgauliojančiais policiją	0,540		0,148	<b>0,548</b>	
15. Visuomenės trukdymas policijos darbui	0,212	0,490	0,188	<b>0,540</b>	
34. Negaliu nieko pakeisti visoje sistemoje	0,144		0,170	<b>0,531</b>	0,502
32. Darbas su žmonėmis, kurie neišklauso ir neatsižvelgia į mano nuomonę	0,363	0,121	0,393	<b>0,510</b>	0,210
14. Vyriausybės trukdymas policijos darbui		0,151	0,140	<b>0,487</b>	0,282
12. Prieš partnerį panaudota fizinė jėga	0,452	0,320		<b>0,478</b>	0,199
16. Darbas su žmonėmis, kurie netinka policijos darbui	0,275	-0,237	0,371	<b>0,454</b>	0,104
27. Darbe trūksta patogumų		0,180	0,177	<b>0,437</b>	0,164
37. Privalu laikytis visai nereikalingų taisyklių ir nurodymų	0,224	0,141	0,395	<b>0,432</b>	0,323
43. Nepakankamai įvertinamas gerai atliktas darbas			0,323	<b>0,401</b>	0,181
31. Neįgudę vairuotojai kelyje		0,303	0,238	<b>0,310</b>	0,184
6. Neaiškiai apibrėžtas darbo laikas				<b>0,263</b>	
53. Negaliu išsakyti savo nuomonės darbe	0,201	0,172	0,269		<b>0,675</b>
2. Didelė atsakomybė darbe	0,286	0,144	-0,156	0,312	<b>0,639</b>
1. Vykdomos policijos reformos		0,219	-0,209		<b>0,635</b>
20. Neteisinga darbo įvertinimo sistema	0,421	-0,102	0,174	0,148	<b>0,608</b>

52.Įteisintos stiprios valdymo iš viršaus tendencijos	0,145	0,195	0,409	0,175	<b>0,608</b>
22.Neteisinga paaukštavimo politika	0,301	-0,279	0,323	0,216	<b>0,603</b>
8.Galimybė būti atleistam iš darbo	0,255			0,206	<b>0,593</b>
35.Reikia rašyti nereikalingus raportus ir ataskaitas	0,476	0,282	0,251	0,308	<b>0,484</b>
36.Socialinė nelygybė, kurią nulemia turimos pareigos			0,285	0,474	<b>0,481</b>
9.Mažas atlyginimas	0,330	0,198	0,142	0,259	<b>0,420</b>
44.Egzaminai darbui įvertinti	0,145	0,335	0,307	0,276	<b>0,405</b>

*Pastaba.* Teiginių faktorinis svoris, kuriuos remiantis teiginys buvo priskirtas tam tikram faktoriui, pajuodintas.

Remiantis faktorinės analizės rezultatais po varimax sukimo, pirmajam faktoriui priskirti tokie teiginiai kaip „Sužeidimas darbo metu“, „Susidūrimas su smurtine kitų žmonių mirtimi“, „Pranešimai piliečiams apie jų artimųjų mirtį“, „Lavonų aptikimas ir apžiūra“, „Gyvybės atėmimas kitam žmogui“ ir pan. (iš viso 13 teiginių). Visi teiginiai buvo susiję su stresu, kylančiu darbo metu vykstančiais kritiniais įvykiais, su kuriais pareigūnams tenka susidurti rečiau, bet kuri gali sukelti labai stiprų stresą, todėl ši teiginių grupė buvo pavadinta „Kritinių įvykių“ subskale.

Antrajam faktoriui buvo priskirti tokie teiginiai: „Konfliktai šeimoje, kylantys dėl darbo policijoje“, „Nereguliari mityba; „Neaišku, už ką ir kiek esu atsakingas, „Per dideli visuomenės reikalavimai, keliami policijai“ ir pan. (iš viso 10 teiginių). Šie teiginiai susiję su policijos pareigūnų vidiniais išgyvenimais, todėl pastaroji teiginių grupė buvo pavadinta „Asmeninių išgyvenimų“ subskale.

Trečiajam faktoriui buvo priskirti tokie teiginiai: „Mano balsas nieko nereiškia priimant sprendimus, susijusius su manimi“, „Prieštaringi nurodymai, kaip atlikti darbą“, „Bendradarbis trukdo atlikti užduotis, „Tiesioginis viršininkas trukdo atlikti darbą“, „Konfliktai su bendradarbiais“ ir pan. (iš viso 13 teiginių). Šie teiginiai susiję su policijos pareigūnų bendrais stresorių šaltiniais, kurie susiję su policijos organizacijos ir valdybos ypatumais, todėl ši teiginių grupė buvo pavadinta „Tarpusavio santykių“ subskale.

Ketvirtajam faktoriui buvo priskirti tokie teiginiai: „Policijos autoriteto žeminimas teisme“, „Susidūrimai su žmonėmis, užgauliojančiais policiją“, „Visuomenės trukdymas policijos darbui, „Vyriausybės trukdymas policijos darbui“, „Darbas su žmonėmis, kurie neišklauso ir neatsižvelgia į mano nuomonę“ ir pan. (iš viso 13 teiginių). Šie teiginiai susiję su policijos pareigūnų išoriniais

stresoriais, kurie gali būti už policijos sistemos ribų. Todėl ši teiginių grupė buvo pavadinta “Ryšio su aplinkiniais” subskale.

Ir paskutiniam, penktajam faktoriui buvo priskirti tokie teiginiai: „Negaliu išsakyti savo nuomonės darbe”, „Vykdamos policijos reformos”, „Neteisinga darbo įvertinimo sistema”, „Socialinė nelygybė, kurią nulemia turimos pareigos”, “Mažas atlyginimas” ir pan. (iš viso 11 teiginių). Šie teiginiai susiję su policijos pareigūnų vidinės organizacijos ypatumais, todėl ši teiginių grupė buvo pavadinta “Organizacijos ypatumų” subskale.

Bendras Policijos pareigūnų patiriamo streso klausimyno vidinis suderintumas yra labai aukštas – Cronbach  $\alpha = 0,97$ . Atskirų skalių vidinis suderintumas yra šiek tiek žemesnis: “Kritinių įvykių” subskalės Cronbach  $\alpha = 0,93$ , “Asmeninių išgyvenimų” subskalės Cronbach  $\alpha = 0,91$ . „Tarpusavio santykių“ subskalės Cronbach  $\alpha = 0,88$  „Ryšio su aplinkiniais“ subskalės Cronbach  $\alpha = 0,88$ , „Organizacijos ypatumų“ subskalės Cronbach  $\alpha = 0,89$ . Išsamesnė informacija apie šį klausimyną pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė. *Policijos pareigūnų patiriamo streso klausimynas: vidinis suderintumas, Shapiro – Wilk testas, vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, asimetrijos ir eksceso koeficientai*

	Kritinių įvykių subskalė	Asmeninių išgyvenimų subskalė	Tarpusavio santykių subskalė	Ryšio su aplinkiniais subskalė	Organizacijos ypatumų subskalė	Viso klausimyno
Cronbach $\alpha$	0,93	0,91	0,88	0,88	0,89	0,97
M	34,85	27,51	30,13	31,20	29,47	153,53
SD	13,19	10,07	8,81	8,77	9,69	42,76
Shapiro – Wilk testas	0,004	0,001	0,271	0,047	0,009	0,016
Asimetrijos koeficientas	0,45	0,14	0,40	0,47	0,35	0,26
Eksceso koefocientas	-0,90	-1,33	-0,157	-0,50	-1,00	-1,02

Kiekybinių kintamųjų skirtiniai dažniausiai lyginami su normaliuoju, apie kintamojo skirtinio normalumą patikrinti naudojami Kolmogorov'o-Smirnov'o kriterijus ir Shapiro-Wilk kriterijus. Nelabai didelėms imtims rekomenduojama naudoti Shapiro-Wilk kriterijų (Vaitkevičius, Saudargienė, 2010). Kaip matyti iš 1 lentelės, klausimyno duomenų pasisiskirstymas statistiškai nutolęs nuo normaliojo skirstinio, Shapiro-Wilk kriterijus rodo kad  $p = 0,016$  ( $p > 0,001$ ). Eksceso ir asimetrijos koeficientų reikšmės nėra didelės, bet jeigu jos nepatenka į intervalą nuo -0,5 iki 0,5,

taikomi neparametriniai kriterijai. Šiuo atveju turėtų būti taikomas ranginės koreliacijos koeficientas (Spearmano'o koreliacijos koeficientas).

### 2.2.2 Suvokto saugumo klausimynas

Remiantis literatūra ir 2015 metais atliktu tyrimu, buvo kuriamas suvokto saugumo klausimynas (Machielse, 2015). Pirminis variantas, kuris buvo naudojamas jau atliktame tyrime, buvo sudarytas iš trijų dalių – pirmoje dalyje buvo užduodamas pagrindinis klausimas „Aš kada nors jaučiatės nesaugiai savo mieste?“, antra dalis apima viešąją erdvę ir matomumą, trečia dalis – aplinkinių elgesį. Viso klausimyną sudaro 18 teiginių. Klausimynas buvo trumpinamas atsižvelgiant į gyvenamąją vietą ir pritaikytas Lietuvos gyventojams. Galutinį klausimyno variantą sudaro 14 teiginių. Į pirmą klausimą („Ar vaikščiodami lauke vieni kada nors jaučiatės nesaugiai?“), respondentai turėjo atsakyti „Taip“ arba „Ne“. Kitus, 13 teiginių, buvo prašoma įvertinti 5 balų Likerto skalėje (1 – visai nepritariu, 5 – visiškai pritariu). Respondentai turėjo pažymėti kaip pritaria situacijom, tokiom kaip „Jaučiuosi nesaugiai, kai gatvėse trūksta apšvietimo“, „Jaučiuosi nesaugiai vietose, kuriose blogas matomumas, perpildyta aplinka“ ir pan.

Atlikus duomenų faktoriinę analizę (buvo taikomas pagrindinių komponentų metodas, ašių sukimas - *varimax*), išskirti 3 faktoriai, kurių tikrinės reikšmės didesnės už vienetą. Tai, kad faktoriinė analizė yra tinkama, patvirtina Kaizerio, Mejerio ir Olkino (KMO) ir Batlerio koreliacijos matricos sferiškumo testo reikšmės. KMO = 0,855; atlikus Batlerio koreliacijos matricos sferiškumo testą, gauta p reikšmė < 0,01. (Čekanaivičius, Murauskas, 2002). Toliau buvo analizuojami trys pirmieji faktoriai, kurių tikrinės reikšmės yra didesnės už 1 (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Suvokto saugumo faktoriinės analizės pagrindiniai rezultatai

Eilės Nr.	Tikrinės reikšmės	Dispersija	%
1	<b>6,068</b>	<b>46,679</b>	<b>46,679</b>
2	<b>1,357</b>	<b>10,437</b>	<b>57,117</b>
3	<b>1,012</b>	<b>7,782</b>	<b>64,899</b>
4	0,920	7,078	71,977
5	0,697	5,359	77,336
6	0,636	4,890	82,226
7	0,603	4,641	86,867
8	0,412	3,172	90,039
9	0,399	3,068	93,107
10	0,340	2,614	95,721
11	0,283	2,178	97,900
12	0,147	1,130	99,030
13	0,126	0,970	100,000

6 lentelė. Policijos pareigūnų patiriamo streso klausimyno teiginių faktoriniai „svoriai“

Situacijos Nr.	Faktoriai		
	Blogas matomumas	Viešosios erdvės	Aplinkinių elgesys
12. Esu linkęs vengti mažų/siaurų gatvelių kai sutemsta.	<b>0,868</b>	0,251	0,229
13. Esu linkęs vengti viešųjų erdvių kai lauke tamsu.	<b>0,840</b>	0,330	
3. Jaučiuosi nesaugiai vietose, kuriose blogas matomumas, perpildyta aplinka	<b>0,680</b>	0,226	0,391
9. Jaučiuosi nesaugiai, kai esu blogai prižiūrimoje aplinkoje (vandalizmas, grafiti ir t.t.)	<b>0,570</b>	0,522	0,270
1. Jaučiuosi nesaugiai, kai gatvėse trūksta apšvietimo	<b>0,397</b>	0,262	0,334
10. Dauguma viešųjų erdvių mano mieste yra nesaugios.	0,272	<b>0,552</b>	0,141
7. Jaučiuosi saugiai aplinkoje, kurioje yra matomos apsaugos (pvz. aplinkos stebėjimo kameros)	0,121	<b>0,539</b>	
11. Dėl savo saugumo, geriau vaikščiočiau su draugu ar kolega nei vienas.	0,507	<b>0,528</b>	
8. Siaurose gatvėse jaučiuosi nesaugiai	0,456	<b>0,520</b>	0,184
2. Jaučiuosi nesaugiai, kai aplinkoje per daug augalijos (medžių, krūmų)	0,433	<b>0,498</b>	0,413
5. Išmaldos prašytojai verčia mane jaustis nesaugiai			<b>0,770</b>
4. Jaučiuosi nesaugiai, kai aplinkiniai trukdo praeinantiesiems	0,351	0,397	<b>0,481</b>
6. Jaučiuosi nesaugiai prie vandens telkinių	0,154	0,331	<b>0,384</b>

*Pastaba.* Teiginio faktorinis svoris, kuriuos remiantis teiginys buvo priskirtas tam tikram faktoriui, pajuodintas.

Remiantis faktorinės analizės rezultatais po varimax sukimo, pirmajam faktoriui priskirti tokie teiginiai kaip „Esu linkęs vengti mažų/siaurų gatvelių kai sutemsta“, „Esu linkęs vengti viešųjų erdvių kai lauke tamsu.“, „Jaučiuosi nesaugiai vietose, kuriose blogas matomumas, perpildyta aplinka“ ir pan. (iš viso 5 teiginiai). Visi teiginiai buvo susiję su blogu matomumu, todėl ši teiginių grupė buvo pavadinta „Blogo matomumo“ subskale.

Antrajam faktoriui buvo priskirti tokie teiginiai: „Dauguma viešųjų erdvių mano mieste yra nesaugios“, „Jaučiuosi saugiai aplinkoje, kurioje yra matomos apsaugos (pvz. aplinkos stebėjimo kameros)“, „Siaurose gatvėse jaučiuosi nesaugiai“ ir pan. (iš viso 5 teiginiai). Šie teiginiai susiję su viešosios erdvės ypatumais, todėl teiginių grupė buvo pavadinta „Viešosios erdvės“ subskale.

Trečiajam faktoriui buvo priskirti tokie teiginiai: „Išmaldos prašytojai verčia mane jaustis nesaugiai“, „Jaučiuosi nesaugiai, kai aplinkiniai trukdo praeinantiesiems“ ir pan. (iš viso 3 teiginiai).



Šie teiginiai susiję su aplinkinių elgesniu, todėl ši teiginių grupė buvo pavadinta „Aplinkinių elgesio“ subskale. Priskirtų tam tikram faktoriui teiginių numeriai pateikti 6 lentelėje.

Bendras Policijos suvokto saugumo klausimyno vidinis suderintumas yra labai aukštas – Cronbach  $\alpha = 0,87$ . Atskirų skalių vidinis suderintumas yra šiek tiek žemesnis: „Blogo matomumo“ subskalės Cronbach  $\alpha = 0,87$ , „Viešosios erdvės“ subskalės Cronbach  $\alpha = 0,77$ , „Aplinkinių elgesio“ subskalės Cronbach  $\alpha = 0,57$ . Išsamesnė informacija apie šį klausimyną pateikta 7 lentelėje.

7 lentelė. Suvokto saugumo klausimynas: vidinis suderintumas, Shapiro – Wilk testas, vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, asimetrijos ir eksceso koeficientai

	<b>Blogo matomumo subskalė</b>	Viešosios erdvės subskalė	Aplinkinių elgesio	Viso klausimyno
Cronbach $\alpha$	0,93	0,91	0,88	0,87
M	12,87	12,53	5,47	32,43
SD	5,21	4,17	2,03	9,79
Shapiro –	0,000	0,034	0,000	0,003
Wilm testas				
Asimetrijos koeficientas	-0,16	0,11	0,43	-0,10
Eksceso koefocientas	-1,42	-0,98	-0,73	-1,27

Kaip matyti iš 7 lentelės, klausimyno duomenų pasisiskirstymas statistiškai nutolęs nuo normaliojo skirstinio. Skirtiniai netenkina normalumo sąlygų, nes gautų kriterijų rezultatai  $<0,05$ . Taigi ir šiuo atveju turėtų būti taikomas ranginės koreliacijos koeficientas (Spearmano'o koreliacijos koeficientas).

### 2.2.3 Sociodemografinis klausimynas

Siekiant surinkti informaciją apie tyrimo dalyvių demografines charakteristikas, buvo sudarytas sociodemografinis klausimynas iš 5 klausimų. Policijos pareigūnų buvo prašoma nurodyti savo gyvenamąją vietą, amžių, pareigų pavadinimą, darbo stažą ir lytį. Sociodemografinis klausimynas pateiktas 2 priede kartu su *Policijos pareigūnų patiriamo streso* ir *Suvokto saugumo* klausimynais (žr. 2 priedą).

### 2.3 Tyrimo eiga

Tyrimas buvo atliekamas Lietuvos miestų policijos komisariatuose. Respondentų atrankai buvo taikyta netikimybinė patogioji atranka. Laikantis pagrindinių tyrimo etikos principų, prieš pateikiant anketines apklausas, respondentai buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir tyrimo rezultatų panaudojimu, gauti respondentų žodiniai sutikimai dalyvauti tyrime ir garantuotas anonimiškumas. Tiriamiesiems buvo paruoštos popierinės anketos, tačiau kai kurių tiriamųjų pageidavimu, anketos buvo siųstos elektroniniu paštu. Taip pat buvo siunčiami prašymai komisariatų vadams dėl leidimo atlikti tyrimą jų komisariatare. Policijos pareigūnams, savanoriškai sutikusiems dalyvauti tyrime, buvo pateikti klausimynai (demografinių duomenų anketas, Streso patyrimo klausimynas, suvokto saugumo klausimynas) ir pildymo instrukcijos. Anketos buvo tvarkingai užpildytos, atsižvelgiant į nustatytą žymėjimą („pažymėkite varnele arba kryžiuku“). Visi klausimynai buvo tinkamai užpildyti ir grąžinti atgal tyrėjui.

Tyrimas buvo atliekamas 2018 metų kovo – gegužės mėnesiais. Tyrimo dalyviams pateikti klausimynai pateikiami 2 priede (žr. 2 priedą).

### 2.4 Statistinė duomenų analizė

Tyrimo duomenys buvo analizuojami naudojantis kompiuterine statistinių duomenų apdorojimo programa SPSS (Statistical Package for Social Science) programa, 17.0 versija. Siekiant palyginti, kaip gauti rezultatai skiriasi skirtingose respondentų socialinėse–demografinėse grupėse, buvo naudojami šie statistiniai kriterijai: Mann-Whitney kriterijus (*angl. Mann-Whitney-Wilcoxon test*), kuris naudojamas dviejų populiacijų skirtumams aptikti, kai lyginamas kintamasis yra ranginis arba intervalinis (Pukėnas, 2005); Kruskalio-Valio (*angl. Kruskal-Wallis*), kuris yra neparametrinis vieno faktoriaus dispersinės analizės atitikmuo (Pukėnas, 2005); taip pat  $\chi^2$  kriterijus („*chi-kvadratas*“). Reikšmingų ryšių tarp kintamųjų nustatymui naudojame **Spirmeno  $\rho$**  (*angl. Spearman's rho*) koreliacijos koeficientus, kuris taikomas jei duomenys nėra normaliai pasiskirstę (Pakalniškienė, 2012).

Siekdami tyrimo rezultatus palyginti skirtingose respondentų grupėse, respondentų grupes, kuriose yra santykinai mažas respondentų skaičius, sujungiame su kitomis šia tvarka:

1. Ne Vilniuje gyvenančius respondentus sujungiame į vieną grupę;
2. Tyrėjus ir vyr. tyrėjus sujungiame į vieną grupę, atrulius ir vyr. patrulius – į antrą grupę, komisarus ir vadovus – į atskirą grupę.

Atsižvelgiant į tai, kad dauguma respondentų (87 proc.) turėjo aukštąjį išsilavinimą, tyrimo rezultatų pagal išsilavinimą nelyginsime.

### 3 REZULTATAI

Tyrimo tikslas buvo įvertinti policijos pareigūnų patiriamo streso ir suvokto saugumo sąveiką. Remiantis autorių moksliniais darbais, buvo nustatyti uždaviniai ir iškeltos hipotezės. Tyrimo metu buvo remiamasi nustatytais uždaviniais, o gauti rezultatai leido patvirtinti arba paneigti iškeltas hipotezes.

#### 3.1 Policijos pareigūnų streso patyrimo ir suvokto saugumo įvertinimas

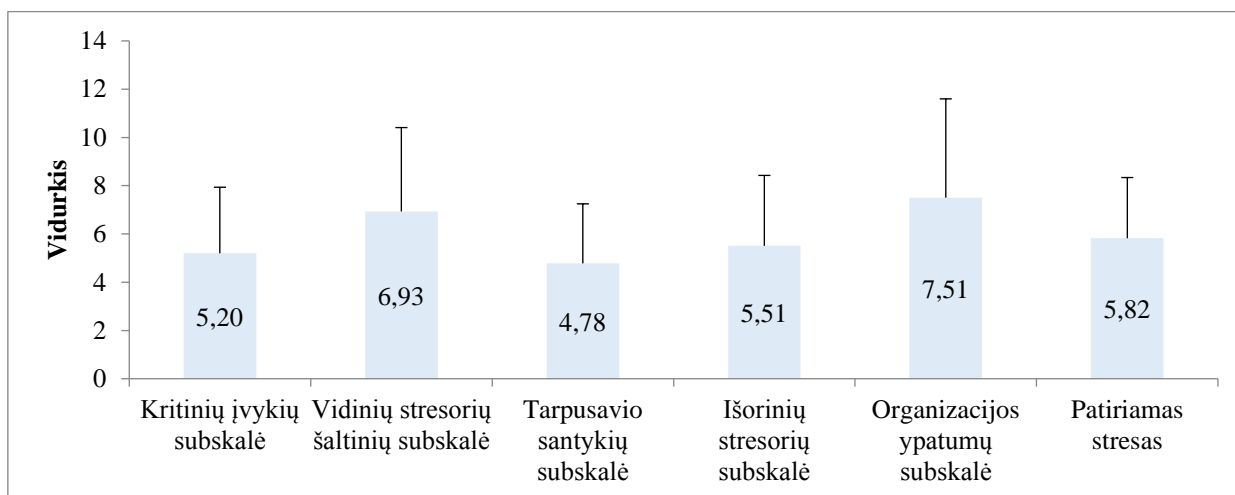
Bendras patiriamo streso įvertis buvo skaičiuotas pagal literatūroje nurodytus reikalavimus – sukeliama įtampa x situacijos dažnumas = patiriamo streso lygis (Valickas, Vabolytė, 2002). Taip pat buvo apskaičiuotas kiekvienos subskalės vidurkis. Kaip matome iš 8 lentelės, didžiausią stresą pareigūnams kelia *Organizacijos ypatumų skalė (7,51)*, į kurią įeina tokios situacijos kaip neteisinga paaukštinimo politika, galimybė būti atleistam iš darbo, socialinė nelygybė, mažas atlyginimas ir pan. Kiek mažiau *Asmeninių išgyvenimų subskalė (6,93)*, kuri apima tokias situacijas kaip konfliktai šeimoje, kylantys dėl darbo policijoje, nereguliari mityba, savo jausmų slopinimas. Dar mažiau – *Ryšio su aplinkiniais subskalė (5,51)*, kuri apima tokius teiginius kaip susidūrimai su žmonėmis, užgauliojančiais policija, visuomenės ir vyriausybės trukdymas policijos darbui, darbas su netinkamais policijos darbui žmonėmis. Panašūs įverčiai gauti ir *Kritinių įvykių skalėje (5,20)* – sužeidimas darbo metu, fatališki nelaimingi atsitikimai, šaunomojo ginklo panaudojimas ir pan. Ir mažiausiai stresą kelia *Tarpusavio santykių grupė (4,78)*, kurią sudaro tokios situacijos kaip bendradarbis trukdo atlikti užduotis, tiesioginis viršininkas trukdo atlikti užduotis, nesutarimai su tiesioginiu viršininku, konfliktai su bendradarbiais ir pan.

8 lentelė. *Policijos pareigūnų patiriamo streso subskalių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, dispersija*

<b>Rodikliai</b>	N	Min	Maks.	Vid.	St. nuokrypis	Dispersija
Kritinių įvykių subskalė	69	1,31	15,62	5,20	2,74	7,49
Asmeninių išgyvenimų subskalė	68	1,80	16,30	6,93	3,47	12,07
Tarpusavio santykių subskalė	69	1,23	13,38	4,78	2,46	6,07
Ryšio su aplinkiniais subskalė	69	1,69	16,85	5,51	2,92	8,53
Organizacijos ypatumų subskalė	70	2,36	19,55	7,51	4,09	16,74
Patiriamas stresas	65	2,04	14,34	5,82	2,51	6,32

Taip pat, policijos pareigūnų patiriamo streso vidurkių palyginimą pavaizduotas grafike, esančiame žemiau (žr. 2pav.). Galime pastebėti, kad didelio skirtumo tarp patiriamo streso

situacijų nėra, tačiau didesnę stresą kelia *Organizacijos ir Asmeninių išgyvenimų grupės*, mažiausiai – *Tarpusavio santykių grupė*. Kaip parodo gauti rezultatai, mažiausiai streso policijos pareigūnai patiria situacijoje, kurios susijusios su darbo tikslais, bendradarbiais, darbo instrukcijomis, ryšiu su viršininku (pvz.: prieštaringi nurodymai, kaip atlikti darbą; bendradarbis trukdo atlikti užduotis; pateikiamos neaiškios instrukcijos; konfliktai su bendradarbiais ir pan.)



2pav. Policijos pareigūnų patiriamo streso subskalių vidurkių palyginimas.

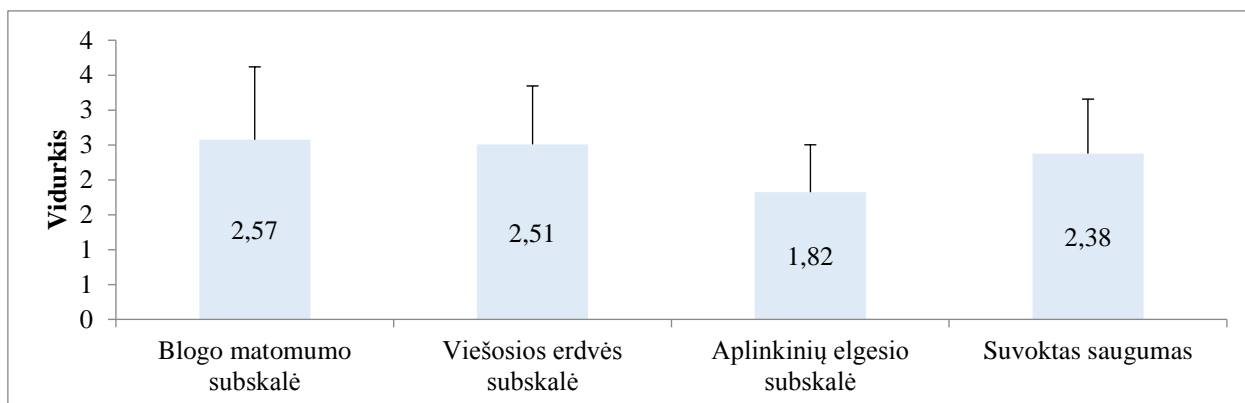
Taip pat buvo įvertintas bendras suvokto saugumo vidurkis ir jo subskalių vidurkiai. Kaip matome 9 lentelėje, policijos pareigūnai labiausiai jaučiasi nesaugūs toje aplinkoje, kurioje yra blogas matomumas (2,57) ir viešoje erdvėje, kurioje vaikšto vieni (2,50). Išmaldos prašytojai, vandalizmas ir apskritai aplinkinių nepriimtinas elgesys nedaro didelės įtakos policijos pareigūnų saugumui (1,82).

9 lentelė. Suvokto saugumo subskalių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, dispersija

Rodikliai	N	Min	Maks.	Vid.	Stand. nuokrypis	Dispersija
Blogo matomumo subskalė	70	1,00	4,40	2,57	1,04	1,09
Viešosios erdvės subskalė	70	1,00	4,00	2,50	0,84	0,70
Aplinkinių elgesio subskalė	70	1,00	3,33	1,82	0,68	0,46
Suvoktas saugumas	70	1,00	3,62	2,37	0,78	0,61

Atsižvelgiant į gautus bendro suvokto saugumo rezultatus, galime pastebėti, kad policijos pareigūnai yra linkę vengti mažų/siaurų gatvių kai sutemsta, kai gatvėse trūksta apšvietimo. Jaučiasi nesaugiai vietose, kuriose blogas matomumas ir kai blogai prižiūrima aplinka. Policijos

pareigūnų teigimų dauguma viešųjų erdvių yra nesaugios, o ypačingai tose vietose kuriose yra per daug augalijos ir nėra stebėjimo kamerų.



3pav. Policijos pareigūnų suvokto saugumo subskalių vidurkių palyginimas.

Grafike pavaizduotas subskalių pasiskirstymas. Kaip matome, policijos pareigūnai nesijaučia nesaugiai net jeigu susiduria su aplinkinių netinkamu elgesiu. Tose vietose, kuriose blogas matomumas, nėra stebėjimo kamerų, policijos pareigūnai jaučiasi nesaugiai.

### 3.2 Skirtingą lytį, amžių, darbo stažą, užimamas pareigas ir gyvenamąją vietą turinčių policijos pareigūnų patiriamo streso palyginimas

Patikrinus policijos pareigūnų patiriamo streso ir suvokto saugumo bendrus įverčius, nuspręsta tarpusavyje palyginti policijos pareigūnų darbe patiriamo streso raišką lyties, amžiaus, darbo stažo, užimamų pareigų, gyvenamosios vietos atžvilgiu.

Pirmiausia siekta nustatyti, ar policijos pareigūnų patiriamas stresas, skiriasi priklausomai nuo lyties. 10 lentelėje pateikiama informacija apie tirtų grupių dydį, matuotų kintamųjų vidurkius ir standartinius nuokrypius.

10lentelė. *Policijos pareigūnų patiriamo streso įverčių skirtumai atsižvelgiant į lytį*

Rodikliai	N	Vid.	Stand. nuokrypis	U	p	
Kritinių įvykių subskalė	vyras	44	5,56	2,81	433	0,144
	moteris	25	4,57	2,53		
Asmeninių išgyvenimų subskalė	vyras	44	7,04	3,57	504	0,758
	moteris	24	6,73	3,35		
Tarpusavio santykių subskalė	vyras	45	4,91	2,21	437	0,194
	moteris	24	4,55	2,92		
Ryšio su aplinkiniais subskalė	vyras	44	5,69	3,00	490	0,454
	moteris	25	5,17	2,80		
Organizacijos ypatumų subskalė	vyras	45	7,55	4,21	559,5	0,971

	moteris	25	7,42	3,95		
Patiriamas stresas	vyras	42	5,93	2,60	455	0,701
	moteris	23	5,63	2,39		

*Pastaba.* \* Vidurkių skirtumas statistiškai reikšmingas, kai  $p < 0,05$

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingo skirtumo tarp policijos pareigūnių ir policijos pareigūnų nėra. Tiek vyrai, tiek moterys patiria panašų stresą. Analizuojant vidurkius, galima pastebėti, vyras šiek tiek daugiau jaučia stresą, palyginus su moterim.

Kadangi tyrime dalyvavo įvairių Lietuvos miestų pareigūnai, buvo lyginamas patiriamas stresas tarp gyvenamosios dienos. Siekdami tyrimo rezultatus palyginti skirtingose respondentų grupėse, respondentų grupes, kuriose yra santykinai mažas respondentų skaičius, sujungiame su kitomis. Taip buvo sujungti ne Vilniuje gyvenantys respondentai, gavome dvi grupes – Vilniuje gyvenantys ir ne Vilniuje gyvenantys. Skirtumus tarp miestų galime pamatyti 11 lentelėje.

11 lentelė. *Policijos pareigūnų patiriamo streso įverčių skirtumai atsižvelgiant į gyvenamąją vietą*

Rodikliai		N	Vid.	Stand. nuokrypis	U	p
Kritinių įvykių subskalė	Vilnius	17	5,42	2,21	387	0,444
	Kiti miestai	52	5,13	2,90		
Asmeninių išgyvenimų subskalė	Vilnius	17	7,53	3,28	364,5	0,328
	Kiti miestai	51	6,74	3,55		
Tarpusavio santykių subskalė	Vilnius	16	4,88	1,56	369	0,434
	Kiti miestai	53	4,75	2,69		
Ryšio su aplinkiniais subskalė	Vilnius	17	5,34	2,41	439,5	0,972
	Kiti miestai	52	5,56	3,09		
Organizacijos ypatumų subskalė	Vilnius	17	6,89	3,23	420	0,676
	Kiti miestai	53	7,70	4,34		
Patiriamas stresas	Vilnius	16	6,00	1,72	345,5	0,479
	Kiti miestai	49	5,77	2,74		

Analizuojant gautus rezultatus, galime pastebėti, kad statistiškai reikšmingų skirtumų nėra. Tiek Vilniuje, tiek kituose miestuose streso lygis yra panašus. Tiek išskirtos subskalės, tiek bendras streso įvertis rodo panašiai pasiskirsčiusius duomenis. Tačiau įvertinus vidurkius, galima pastebėti, kad Vilniuje gyvenantys policijos pareigūnai jaučia didesnę stresą šiose subskalėse – kritinių įvykių, asmeninių išgyvenimų, tarpusavio santykių. O gyvenantys ne Vilniuje labiau jautrūs stresoriams – ryšio su aplinkiniais subskalė ir organizacijos ypatumų subskalė.

Tyrime dalyvavo įvairaus amžiaus policijos pareigūnai. Atsižvelgiant į amžiaus vidurkį, buvo išskirtos dvi amžiaus grupės – 33 metų ir jaunesni ir 34 metų ir vyresni. Vidurkiai, standartiniai nuokrypiai bei *p* reikšmė parodyti 12 lentelėje.

12 lentelė. *Policijos pareigūnų patiriamo streso įverčių skirtumai atsižvelgiant į amžių*

Rodikliai	N	Vid.	Stand. nuokrypis	U	p	
Kritinių įvykių subskalė	33 m. ir jaunesni	34	4,83	1,88	561	0,683
	34 m. ir vyresni	35	5,56	3,36		
Asmeninių išgyvenimų subskalė	33 m. ir jaunesni	34	6,88	3,02	569	0,912
	34 m. ir vyresni	34	6,99	3,92		
Tarpusavio santykių subskalė	33 m. ir jaunesni	34	4,27	1,58	497	0,239
	34 m. ir vyresni	35	5,28	3,04		
Ryšio su aplinkiniais subskalė	33 m. ir jaunesni	34	4,90	2,17	489	0,203
	34 m. ir vyresni	35	6,09	3,43		
Organizacijos ypatumų subskalė	33 m. ir jaunesni	35	7,11	4,45	525,5	0,307
	34 m. ir vyresni	35	7,90	3,72		
Patiriamas stresas	33 m. ir jaunesni	31	5,47	1,79	478	0,520
	34 m. ir vyresni	34	6,15	3,02		

Galime pastebėti, kad *Ryšio su aplinkiniais* skalėje vidurkiai labiausiai skiriasi, tai galėtų reikšti, kad vyresnio amžiaus policijos pareigūnai galėtų jausti didesnę stresą dėl santykių su aplinkiniais nei jaunesni. Tačiau, kaip matome, statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta. Tiek jaunesni, tiek vyresni panašiai įvertino pateiktas situacijas susijusias su stresu. Bendras patiriamo streso įvertis rodo, kad šiek tiek stipresnę stresą išgyvenama policijos pareigūnai, kurie yra 34 metų amžiaus ir vyresni. Ypatingai matomas vidurkių skirtumas ryšio su aplinkiniais subskalėje – vyresni patiria didesnę stresą nei jaunesni.

Nors ir nebuvo rasti amžiaus skirtumai, bandoma pasižiūrėti ar skiriasi patiriamas stresas grupėse priklausomai nuo darbo stažo. 13 lentelėje galime pamatyti gautus rezultatus, vidurkius, standartinius nuokrypius nei *p* reikšmę.

13 lentelė. *Policijos pareigūnų patiriamo streso įverčių skirtumai atsižvelgiant į darbo stažą*

Rodikliai	N	Vid.	Stand. nuokrypis	U	p	
Kritinių įvykių subskalė	10 m. ir mažiau	33	4,90	1,95	577	0,838
	Daugiau nei 10 m.	36	5,48	3,30		
Asmeninių išgyvenimų subskalė	10 m. ir mažiau	34	6,98	3,17	550	0,731
	Daugiau nei 10 m.	34	6,89	3,80		
	10 m. ir mažiau	33	4,38	1,63		

Tarpusavio santykių subskalė	Daugiau nei 10 m.	36	5,15	3,01		
Ryšio su aplinkiniais subskalė	10 m. ir mažiau	34	4,92	2,28	482	0,175
	Daugiau nei 10 m.	35	6,07	3,37		
Organizacijos ypatumų subskalė	10 m. ir mažiau	34	6,33	3,73	420,5	0,024*
	Daugiau nei 10 m.	36	8,61	4,16		
Patiriamas stresas	10 m. ir mažiau	32	5,44	1,81	468	0,431
	Daugiau nei 10 m.	33	6,19	3,03		

*Pastaba.* \* skirtumas statistiškai reikšmingas, kai  $p < 0,05$ . Statistiškai reikšmingi skirtumai pavaizduoti pilkame fone.

Analizuojant gautus rezultatus galime pastebėti, kad rastas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp skirtingą darbo stažą turinčių policijos pareigūnų, skalėje kuri yra susijusi su organizacijos ypatumais. Galima teigti, kad daugiau nei 10 metų darbo stažą turintys policijos pareigūnai jaučia didesnę stresą dėl vykdomų reformų, dėl vertinimo sistemos, neteisingos paaukštinimo politikos, mažo atlyginimo, egzaminu ir pan.

Taip pat tyrime dalyvavo skirtingų pareigų policijos pareigūnai. Buvo analizuojami keturių tiriamųjų grupių – tyrėjų, patrulių, specialistų, komisarų ir vadovų vertinimai. Komisarai ir vadovai buvo sujungti į vieną grupę dėl nedidelio respondentų skaičiaus. Gauti rezultatai parodyti 14 lentelėje.

14 lentelė. *Policijos pareigūnų patiriamo streso įverčių skirtumai atsižvelgiant į užimamas pareigas*

Rodikliai		N	Vid.	Stand. nuokrypis	$\chi^2$	p
Kritinių įvykių subskalė	Tyrėjai	42	4,73	2,07	2,088	0,554
	Patruliai	9	5,74	2,48		
	Specialistai	11	5,18	2,81		
	Komisarai, vadovai	7	7,36	5,18		
Asmeninių išgyvenimų subskalė	Tyrėjai	41	6,97	3,20	1,731	0,630
	Patruliai	9	6,28	3,35		
	Specialistai	11	6,08	3,22		
	Komisarai, vadovai	7	8,94	5,23		
Tarpusavio santykių subskalė	Tyrėjai	43	4,25	1,88	4,071	0,254
	Patruliai	9	4,59	1,24		
	Specialistai	11	5,98	3,21		
	Komisarai, vadovai	6	6,72	4,43		
Ryšio su aplinkiniais subskalė	Tyrėjai	42	5,14	2,33	0,987	0,804
	Patruliai	9	5,61	2,56		
	Specialistai	11	6,10	2,83		
	Komisarai, vadovai	7	6,63	5,87		
	Tyrėjai	43	7,51	3,74	1,870	0,600



Organizacijos ypatumų subskalė	Patruliai	9	5,96	3,44		
	Specialistai	11	8,61	5,73		
	Komisarai, vadovai	7	7,74	4,25		
	Tyrėjai	39	5,48	1,86		
Patiriamas stresas	Patruliai	9	5,44	2,07	2,127	0,546
	Specialistai	11	6,12	3,10		
	Komisarai, vadovai	6	8,08	4,58		

Kaip matome, statistiškai reikšmingų skirtumų nėra. Tačiau galime pastebėti, kad kritinius įvykius, tokius kaip susidūrimas su smurtine kitų žmonių mirtimi, lavonų aptikimas ir apžiūra, fatališki nelaimingi atsitikimai ir pan., labiau išgyvena komisarai ir vadovai. Ir apkritai, žiūrint į bendrą patiriamo streso įvertį, galime pamatyti, kad komisarai ir vadovai patiria didesnę stresą nei tyrėjai, specialistai ir patruliai. Taip pat matome, kad specialistai jaučia didesnę stresą nei kiti policijos pareigūnai dėl organizacijos ypatumų, tokių kaip negalėjimas išsakyti savo nuomonės, didelė atsakomybė darbe, vykdomos policijos reformos, neteisinga vertinimo sistema ir panašiai.

### 3.3 Skirtingą lytį, amžių, darbo stažą, užimamas pareigas ir gyvenamąją vietą turinčių policijos pareigūnų suvokto saugumo palyginimas

Patikrinus policijos pareigūnų suvokto saugumo bendrus įverčius, nuspręsta tarpusavyje palyginti policijos pareigūnų suvoktą saugumą atsižvelgiant į lytį, amžių, darbo stažą, užimamas pareigas, gyvenamąją vietą.

Pirmiausia siekta nustatyti, ar policijos pareigūnų suvoktas, skiriasi priklausomai nuo lyties. 15 lentelėje pateikiama informacija apie tirtų grupių dydį, matuotų kintamųjų vidurkius, standartinius nuokrypius bei *p* reikšmes.

15 lentelė. *Policijos pareigūnų suvokto saugumo įverčių skirtumai atsižvelgiant į lytį*

Rodikliai	N	Vid.	Stand. nuokrypis	U	p	
Blogo matomumo subskalė	vyras	45	2,34	0,98	345,5	0,008*
	moteris	25	2,99	1,04		
Viešosios erdvės subskalė	vyras	45	2,41	0,85	460,5	0,210
	moteris	25	2,68	0,80		
Aplinkinių elgesio subskalė	vyras	45	1,71	0,63	425,5	0,088
	moteris	25	2,03	0,72		
Suvoktas saugumas	vyras	45	2,62	0,77	382,5	0,027*
	moteris	25	2,25	0,74		

*Pastaba.* \* skirtumai statistiškai reikšmingi, kai  $p < 0,05$ . Statistiškai reikšmingi skirtumai pavaizduoti pilkame fone.

Analizuojant gautus rezultatus, galime pamatyti, kad gauti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp vyrų ir moterų. Moterys labiau negu vyrai jaučiasi nesaugios vietoje, kuriose blogas matomumas, jos labiau linkusios vengti mažų ir siaurų gatvelių kai sutemsta, viešųjų erdvių kai lauke tamsu. Taip pat moterys labiau negu vyrai, jaučiasi nesaugios blogai prižiūrimoje aplinkoje ir vietose, kai gatvėje trūksta apšvietimo. Taip pat galime pamatyti, kad bendras moterų suvoktas saugumo įvertis yra žemesnis nei vyrų. Galima daryti išvadas, kad moterys labiau jaučiasi nesaugios, palyginus su vyrais.

Palyginus vyrus ir moteris, buvo nuspręsta palyginti suvoktą saugumą atsižvelgiant į gyvenamąją vietą. Gauti rezultatai pateikti 16 lentelėje.

16 lentelė. *Policijos pareigūnų suvokto saugumo įverčių skirtumai atsižvelgiant į gyvenamąją vietą*

Rodikliai	N	Vid.	Stand. nuokrypis	U	p	
Blogo matomumo subskalė	Vilnius	17	2,95	0,84	336,5	0,117
	<u>Kiti miestai</u>	53	2,45	1,08		
Viešosios erdvės subskalė	Vilnius	17	2,82	0,81	327,5	0,091
	<u>Kiti miestai</u>	53	2,41	0,83		
Aplinkinių elgesio subskalė	Vilnius	17	1,94	0,64	379	0,320
	<u>Kiti miestai</u>	53	1,79	0,69		
Suvoktas saugumas	Vilnius	17	2,67	0,58	319	0,071
	<u>Kiti miestai</u>	53	2,28	0,82		

Rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta lyginant policijos pareigūnų suvoktą saugumą pagal gyvenamąją vietą. Analizuojant gautu duomenis, galime pastebėti, kad bendras suvokto saugumo jausmas nežymiai skiriasi, tačiau Vilniuje gyvenantys policijos pareigūnai labiau jaučiasi nesaugūs nei kituose miestuose gyvenantys policijos pareigūnai. Taip gali būti dėl to, kad Vilniuje dažniau pasitaiko aplinkų, kurios nėra prižiūrimos.

Taip pat, suvoktas saugumas buvo lyginamas tarp amžiaus grupių. Kaip ir buvo minėta anksčiau, buvo dvi grupės – 33 metai ir jaunesni ir 33 metai ir vyresni. 17 lentelėje pateikti gauti rezultatai, vidurkiai, standartiniai nuokrypiai bei *p* reikšmė, kuri parodo ar yra statistiškai reikšmingi skirtumai tarp grupių.

17 lentelė. *Policijos pareigūnų suvokto saugumo įverčių skirtumai atsižvelgiant į amžių*

Rodikliai	N	Vid.	Stand. nuokrypis	U	p	
Blogo matomumo subskalė	33 m. ir jaunesni	35	2,61	1,07	576,5	0,671
	<u>34 m. ir vyresni</u>	35	2,54	1,03		
Viešosios erdvės subskalė	33 m. ir jaunesni	35	2,54	0,81	580	0,702
	<u>34 m. ir vyresni</u>	35	2,47	0,87		

Aplinkinių elgesio subskalė	33 m. ir jaunesni	35	1,76	0,62	556	0,501
	34 m. ir vyresni	35	1,89	0,73		
Suvoktas saugumas	33 m. ir jaunesni	35	2,39	0,76	598	0,865
	34 m. ir vyresni	35	2,36	0,81		

Analizuojant gautus rezultatus, statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta. Lyginant vidurkius, galime pastebėti, kad 33 metų ir jaunesni policijos pareigūnai labiau jaučiasi nesaugūs aplinkoje, kurioje blogas matomumas, blogai prižiūrimoje aplinkoje ir yra linkę vaikščioti su draugu ar kolega nei vienu. Tačiau 33 metų ir vyresni policijos pareigūnai labiau nei jaunesni, jaučiasi nesaugūs aplinkoje su susijusi su aplinkinių elgesiu – aplinkinių netinkamas elgesys, išmaldos prašytojai. Tačiau bendras suvoktas saugumas nežymiai skiriasi tarp grupių.

Toliau buvo lyginami skirtumai tarp skirtingą darbo stažą turinčių policijos pareigūnų. Gauti duomenys pateikti 18 lentelėje.

18 lentelė. *Policijos pareigūnų suvokto saugumo įverčių skirtumai atsižvelgiant į darbo stažą*

Rodikliai		N	Vid.	Stand. nuokrypis	U	p
Blogo matomumo subskalė	10 m. ir mažiau	34	2,68	1,09	535	0,364
	Daugiau nei 10 m.	36	2,47	1,01		
Viešosios erdvės subskalė	10 m. ir mažiau	34	2,64	0,82	504,5	0,205
	Daugiau nei 10 m.	36	2,39	0,85		
Aplinkinių elgesio subskalė	10 m. ir mažiau	34	1,85	0,68	586,5	0,761
	Daugiau nei 10 m.	36	1,80	0,68		
Suvoktas saugumas	10 m. ir mažiau	34	2,47	0,79	519,5	0,277
	Daugiau nei 10 m.	36	2,28	0,77		

Gauti rezultatai rodo, kad tarp skirtingą darbo stažą turinčių policijos pareigūnų statistiškai reikšmingų skirtumų nėra. Galime pastebėti, kad daugiau nei 10 metų darbo stažo turintys policijos pareigūnai jaučiasi saugesni. Mažiau nei 10 metų darbo stažo turintys policijos pareigūnai, yra labiau linkę vengti viešųjų erdvių kai lauke tamsu, taip pat mažų ir siaurų vietų, dėl savo saugumo, pasirenka vaikščioti su draugu ar kolega. Nors ir nėra žymių skirtumų, tačiau galima manyti, kad didesnį darbo stažą turintys pareigūnai turi daugiau patirties, kuri padidina suvokto saugumo jausmą.

Taip pat buvo nuspręsta palyginti policijos pareigūnų suvokta saugumą atsižvelgiant į jų užimamas pareigas. Rezultatai pateikti 19 lentelėje.

19 lentelė. *Policijos pareigūnų suvokto saugumo įverčių skirtumai atsižvelgiant į užimamas pareigas*

	Rodikliai	N	Vid.	Stand. nuokrypis	$\chi^2$	p
Blogo matomumo subskalė	Tyrėjai	43	2,79	1,03	5,690	0,128
	Patuliai	9	2,04	1,09		
	Specialistai	11	2,20	1,00		
	Komisarai, vadovai	7	2,54	0,93		
Viešosios erdvės subskalė	Tyrėjai	43	2,58	0,83	1,374	0,712
	Patuliai	9	2,29	1,18		
	Specialistai	11	2,38	0,71		
	Komisarai, vadovai	7	2,54	0,59		
Aplinkinių elgesio subskalė	Tyrėjai	43	1,83	0,69	1,508	0,680
	Patuliai	9	1,67	0,71		
	Specialistai	11	1,79	0,70		
	Komisarai, vadovai	7	2,05	0,59		
Suvoktas saugumas	Tyrėjai	43	2,49	0,77	2,970	0,396
	Patuliai	9	2,05	0,95		
	Specialistai	11	2,17	0,73		
	Komisarai, vadovai	7	2,43	0,66		

Rezultatai rodo, kad tarp policijos pareigūnų užimamų pareigų nėra statistiškai reikšmingų skirtumų. Lyginant vidurkius, galime pastebėti, kad tiek tyrėjai, tiek patruliai, specialistai ir vadovai panašiai jaučia suvoktą saugumą. Tačiau vertinant bendro suvokto saugumo įverčių vidurkius, labiausiai nesaugiai jaučiasi tyrėjai, komisarai ir vadovai.

### 3.4 Policijos pareigūnų suvokto patiriamo streso ir suvokto saugumo sąsajos

Įvertinu bendrus patiriamo streso ir suvokto saugumo įverčius, palyginus juos sociodemografinėse grupėse, buvo iškeltas dar vienas uždavinys – įvertinti policijos pareigūnų patiriamo streso ir suvokto saugumo sąsajas. Reikšmingiems ryšiams tarp kintamųjų nustatymui buvo naudojamas *Spirmeno  $\rho$*  (angl. Spearman's rho) koreliacijos koeficientas. Gauti rezultatai pateikti 20 lentelėje.

20 lentelė. Policijos pareigūnų patiriamo streso ir suvokto saugumo koreliacijos koeficientai

Sąsajos	Blogo matomumo subskalė	Viešosios erdvės subskalė	Aplinkinių elgesio subskalė	Suvoktas saugumas
Kritinių įvykių subskalė	,396**	,475**	,457**	,487**
	,001	,000	,000	,000
Vidinių stresorių šaltinių subskalė	,539**	,560**	,485**	,597**
	,000	,000	,000	,000

Tarpusavio santykių subskalė	,193	,312**	,387**	,295*
	,112	,009	,001	,014
Išorinių stresorių subskalė	,341**	,357**	,441**	,385**
	,004	,003	,000	,001
Organizacijos ypatumų subskalė	,257*	,355**	,342**	,331**
	,032	,003	,004	,005
Patiriamas stresas	,458**	,507**	,529**	,544**
	,000	,000	,000	,000

*Pastaba.* \* koreliacija statistiškai reikšminga, kai  $p < 0,01$ , \*\* koreliacija statistiškai reikšminga, kai  $p < 0,05$ . Statistiškai reikšmingos koreliacijos pavaizduotos pilkame fone.

Kaip matyti iš 20 lentelės, beveik visi matuoti tarpusavyje kintamieji yra statistiškai reikšmingai susiję. Statistiškai reikšmingo ryšio nerasta tik tarp *Tarpusavio santykių subskalės* ir *Blogo matomumo subskalės*. Vertinant bendrus patiriamo streso ir suvokto saugumo įverčių ryšius, galime teigti, kad tarp jų yra statistiškai reikšmingai ryšys. Patiriant daugiau streso, mažėja suvoktas saugumas ir atvirškčiai. Taip pat matome statistiškai reikšmingus ryšius tarp sukurtų subskalių.

Taip pat buvo analizuojamas atskirai patiriamo streso ir suvokto saugumo koreliacijos koeficientai. Informaciją apie policijos pareigūnų patiriamo streso koreliacijos koeficientus galima pamatyti 3 priede (žr. 3 priedą). Rezultatai rodo, kad tarp pačių subskalių taip pat rastas statistiškai reikšmingai ryšys. Didėjant vienos grupės stresoriams didėja kitos grupės stresoriai. Taip pat ir su suvokto saugumo gautais rezultatais, kuriuos galima pamatyti 4 priede (žr. 4 priedą). Matome, kad tarp išskirtų subskalių yra statistiškai reikšmingas ryšys, kuris parodo, kad jaučiantis nesaugiai vienoje aplinkoje gali įtakoti nesaugumo jausmą kitoje aplinkoje.

#### 4 REZULTATŲ APTARIMAS

Šio darbo tikslas buvo nustatyti policijos pareigūnų patiriamą stresą, suvoktą saugumą bei įvertinti jų sąveiką. Įvertinus patiriamo streso ir suvokto saugumo koeficientus, buvo tikrinama sąveika bei skirtumai atsižvelgiant į policijos pareigūnų lytį, amžių, darbo stažą, gyvenamąją vietą ir užimamas pareigas.

Tyrimo rezultatai rodo, kad labiausiai policijos pareigūnams stresą sukelia situacijos, kurios vyksta organizacijoje: didelė atsakomybė darbe, vykdomos policijos reformos, mažas atlyginimas, egzaminai darbui įvertinti, neteisinga paaukštinimo politika, galimybės būti atleistam iš darbo, įteisintos stiprios valdymo iš viršaus tendencijos ir panašiai. Taip pat nemažą stresą kelia asmeniniai išgyvenimai, tokie kaip konfliktai šeimoje, kylantys dėl darbo policijoje, nereguliari mityba, savo jausmų slopinimas, stengiantis išlikti objektyviam, neteisingas policijos pareigūnų darbo vaizdavimas žiniasklaidoje ir panašiai. Kiek mažiau, bet vis tiek veikia patiriamo streso lygį, situacijos susijusios su kritiniais įvykiais ir ryšiu su aplinka - tokios situacijos, kaip sužeidimas darbo metu, susidūrimas su smurtine kitų žmonių mirtimi, pranešimai piliečiams apie jų artimųjų mirtį, lavonų aptikimas ir apžiūra, gyvybės atėmimas kitam žmogui, fatališki nelaimingi atsitikimai, patogumų trūkumas, vyriausybės trukdymas darbui, darbas su žmonėmis, kurie neišklauso ir neatsižvelgia į nuomonę. Mažiausiai streso sukelia situacijos, kurios susijusios su tarpusavio santykiais. Tokios situacijos kaip bendradarbio trukdymas atlikti darbą, nesutarimai su tiesioginiu vadovu, konfliktai su bendradarbiais, nemandagus kolegų elgesys. Gauti rezultatai sutampa su atliktu tyrimu, kuriame teigiama, kad policininkams kelia stresą specifinės, tiek bendro pobūdžio situacijos, tokios kaip galimybė būti atleistam iš darbo, mažas atlyginimas, ir šios situacijos sukelia didesnę įtampą už daugelį kritiškų įvykių (Valickas, Vabolytė, 2002). Vienas iš veiksmų, kuris kelia stresą yra darbo specifika, o su ja tiesiogiai susiduria tik organizacijos viduje dirbantys žmonės, dėl to aplinkiniai ne visada gali suprasti ir giliau pažvelgti į policijos pareigūnų darbą bei stresą keliančius veiksmus. Dick (2010) pastebėjo, kad pačioje organizacijoje yra vadinamųjų tyliųjų stresorių, kuriuos retai pastebi žiniasklaida ir visuomenė. Šio tyrimo rezultatai parodo, kad policijos pareigūnai patiria didelį stresą, dėl vidinėje sistemoje esamų stresorių. Taip pat svarbu pažymėti tai, kad policijos pareigūnai linkę slopinti savo emocijas, o šio tyrimo rezultatai rodo, kad tai irgi kelia pakankamai didelę įtampą. Slopinant savo jausmus ir siekiant išlikti objektyviais, policijos pareigūnai ne visada parodo, kaip iš tikrųjų jaučiasi.

Norkus ir kt. (2014) atkreipia dėmesį į policijos organizacijoms būdingą požymį, keliantį įtampą policijos pareigūnams - popierinio darbo gausą, aibę įvairių privalomų ataskaitų ir rezultatų skaičiavimo. Šio tyrimo duomenys parodė, kad vienas iš veiksmų, kuris kelia didelį stresą yra nereikalingų ataskaitų ruošimas, egzaminai. Policijos pareigūnai tiesiogiai susiduria su stresinėmis situacijos, o kai reikia jas aprašinėti ir vesti ataskaitas, tenka situaciją išgyventi lyg iš naujo. Taip

pat pareigūnams kelia stresą egzaminai, kurie, šiuo metu, pareigūnų teigimu, yra neatsiejama darbo dalis. Nors egzaminai ir kelia nemažą stresą, tačiau interviu metu, policijos pareigūnai pasidalino, kad laikant egzaminus, kiekvienas darbuotojas yra tikrinamas ir vertinamas, palaikoma kompetencija ir išrenkami geriausi, dėl to ateityje nėra dažno susidūrimo su nekompetentingais kolegomis ir kyla mažiau nesusitarimo darbo vietoje. Nors Norkus ir kt. (2014) pažymi, kad policijos pareigūnams vienas iš streso šaltinių - santykiai su kolegomis ir vadovais, tačiau apdorojus šio tyrimo rezultatus, paaiškėjo, jog santykiai su kolegomis nekelia didelio streso. Tiek santykiai su viršininku, tiek su kolegomis nekelia stipraus streso. Atlikto interviu metu, policijos pareigūnai paminėjo, kad šiuo metu yra gerinamas policijos pareigūnų įvaizdis ir „*šioje užduotyje dalyvauja visi kaip vienas kumštis*“.

Autoriai aprašo, kad stresas turi neigiamų pasekmių darbo motyvacijai, jo rezultatams, pareigūnų savijautai, elgesiui, sveikatai ir tarpasmeniniams santykiams, o vieni didžiausių stresorių yra tikimybė būti atleistam iš darbo dėl neaiškių priežasčių, teisėtvarkos sistemos neveiksmingumas ir kiti organizaciniai veiksniai (Bandzevičienė ir kt., 2010; Alexander ir Walker, 1994; Huddleston ir kt., 2000; Stinchcomb, 2004; Ruibytė ir Velička, 2010). Atlikto tyrimo rezultatai parodo, kad pareigūnai patiria stresą ir dėl tarpasmeninių santykių, konfliktų su šeimos nariais, ir dėl nereguliarios mitybos, kuri gali būti sveikatos sutrikimo priežastis.

Tikrinant hipotezę, kuria siekta įvertinti policijos pareigūnų skirtumus atsižvelgiant į sociodemografinius duomenis, buvo lyginami pareigūnai pagal lytį, amžių, darbo stažą, gyvenamąją vietą ir pareigas. Svarbu pažymėti, kad tiek moksliniai tyrimai, tiek gauti rezultatai parodo reakcijos į stresą skirtumus, atsižvelgiant į sociodemografinius duomenis. Autoriai aprašo, kad reakcija į stresą gali skirtis priklausomai nuo individo lyties, asmeninių charakterio bruožų, socialinės paramos struktūros, gyvenimo patirties, išsilavinimo lygio, stresinių situacijų intensyvumo ir kitų kintamųjų (Žukauskas ir kt., 2009; Morash, 2006; Collins, Gibbs, 2003). Autoriai nustatė, kad lyginant vyrų ir moterų reakciją į stresines situacijas, moterys pareigūnės jautriau reaguoja į įvairius darbo aplinkoje pasitaikančius stresorius (Valickas ir Vabolytė, 2002; Bandzevičienės ir kt., 2010; Antoniou, 2009; Gabrijolienės, 2009; Ruibytė ir Velička, 2010). Pažymėtina, kad moterys įvardija daugiau situacijų, kurios kelia didesnę įtampą, taip parodydamos savo emocionalumą ir jautrumą. Nors daugelis autorių pastebėjo skirtumus tarp vyrų ir moterų, skirtingo amžiaus, kiti autoriai gavo priešingus rezultatus. Bražinskaitė ir Rugevičius (2012) nustatė, kad vyrų ir moterų patiriamo streso lygis tarp tiriamųjų nesiskiria. Šio tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad skirtumų nėra, tiek policijos pareigūnai tiek pareigūnės turi panašią reakciją į stresines situacijas. Nors nebuvo rasti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp išvardintų grupių, lyginant policijos pareigūnus, atsižvelgiant į darbo stažą, buvo rasti skirtumai. Gauti rezultatai rodo, kad daugiau nei 10 metų darbo stažą turintys policijos pareigūnai jaučia didesnę stresą dėl

vykdomų reformų, dėl vertinimo sistemos, neteisingos paaukštinimo politikos, mažo atlyginimo, egzaminų ir pan. Panašius rezultatus aptaria ir kiti autoriai savo darbuose, kur aiškinama, kad daugiausia streso patiria ilgesnį laiką policijoje dirbantys pareigūnai (Gabrijolienė, 2009). Tačiau yra ir priešinga nuomonė, kuri autorių teigimu atskleidžia, kad lyginant pareigūnų patiriamą stresą atsižvelgiant į darbo stažą, didžiausią įtampą patiria jaunesnieji inspektorai, o ir, apskritai, didžiausiai įtampą policijos pareigūnai patiria antraisiais-penktaisiais darbo metais (Valickas ir Vabolytė, 2002). Lyginant policijos pareigūnus pagal išsilavinimą, gauti rezultatai parodė, kad beveik visi tyrimo dalyviai turėjo aukštąjį išsilavinimą, kas parodo policijos pareigūnų pasiruošimą darbui. Atrankų metų vertinama ne tik fizinė ir psichinė būklė, bet ir vykdomos griežtos policijos pareigūnų atrankos ir laikomi egzaminai.

Taip pat autoriai pažymi, kad policijos pareigūnų stresą nulemia tai, jog jiems darbe tenka susidurti su kritiniais įvykiais, žiauriais nusikaltimais, o išgyvenant šią patirtį jiems patiems iškyla asmeninio saugumo problema (Norkus, 2015). Nors tyrimų apie policijos pareigūnų suvoktą saugumą nėra daug, gauti rezultatai parodo, kad šią temą svarbu nagrinėti. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad dažniausiai policijos pareigūnai jaučiasi nesaugiai tose vietoje, kuriose yra blogas matomumas, perpildyta ar blogai prižiūrima aplinka, trūksta apšvietimo, pasitaiko vandalizmas. Taip pat policijos pareigūnai pažymi, kad dauguma viešųjų erdvių gyvenamojoje vietoje yra nesaugios ir dėl savo saugumo, geriau vaikščiotų su draugu ar kolega nei vieni. Saugiausiai policijos pareigūnai jaučiasi tose vietose, kuriose yra matomos apsaugos, aplinkos stebėjimo kameros ir pan. Remiantis autorių moksliniais darbais, buvo iškelta hipotezė, kuria tikrinant, tiriamieji buvo lyginami pagal jų sociodemografinius duomenis. Autoriai aprašo, kad moterų suvoktas saugumas yra žemesnis palyginus su vyrais, o lyginant amžiaus grupes išskirta, kad vyresnio amžiaus asmenys jaučiasi labiau nesaugiai, lyginant su jaunesnio amžiaus asmenimis (Balžekienė, 2015). Analizuojant gautus duomenis, galime pažymėti, kad labiau nesaugiomis jaučiasi policijos pareigūnės moterys, nei kad pareigūnai vyrai. Moterys labiau negu vyrai jaučiasi nesaugios vietoje, kuriose blogas matomumas, jos labiau linkusios vengti mažų ir siaurų gatvelių kai sutemsta, viešųjų erdvių kai lauke tamsu. Taip pat moterys labiau nei vyrai, jaučiasi nesaugios blogai prižiūrimoje aplinkoje ir vietose, kai gatvėje trūksta apšvietimo. Įvertinus bendrus suvokto saugumo įverčius, galima pastebėti, kad vyrų suvoktas saugumas yra stipresnis nei moterų. Pareigūnų suvoktas saugumo lygis pagal amžių, darbo stažą ir pareigas nesiskyrė. Nors gauti duomenys nerodo reikšmingų skirtumų tarp Vilniuje ir ne Vilniuje gyvenančių grupių, lyginant gautus vidurkių įverčius galime pastebėti, kad Vilniuje gyvenantys policijos pareigūnai labiau jaučiasi nesaugūs nei kituose miestuose gyvenantys policijos pareigūnai. Galima manyti, kad mažesniuose miestuose pareigūnai jaučiasi labiau užtikrinti, saugesni. Autoriai teigia, kad pareigūnai dėl darbe kylančių pavojų, dėl darbo krūvio, laiko trūkumo užduotims atlikti ar dėl



patiriamo streso darbe, gali jaustis nesaugūs ne tik darbo aplinkoje bet ir vaikščiojant gatve ne darbo metu (Gustaitienė, Jarašiūnaitė, Perminienė, 2015). Remiantis mokslininkų atliktais darbais, buvo iškelta dar viena hipotezė, kad tarp patiriamo streso ir suvokto saugumo yra ryšys. Vertinant bendrus patiriamo streso ir suvokto saugumo įverčių ryšius, galime teigti, kad jie tarpusavyje yra susiję. Patiriant daugiau streso, mažėja suvoktas saugumas ir atvirkščiai. Tiek kritiniai įvykiai, tiek vidiniai išgyvenimai, organizacijos ypatumai yra susiję su suvoktu saugumu.

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad policijos pareigūnų patiriamas stresas yra teigiamai susijęs su suvoktu saugumu. Aukštesni streso įverčiai nurodo stipresnį suvokto nesaugumo lygį.

#### **4.1 Tyrimo ribotumai ir gairės tolimesniems tyrimams**

Atliktas tyrimas turėjo keletą ribotumų, kurie galėjo turėti įtakos tyrimo rezultatams. Priešingai nei tikėtasi, gauta mažai statistiškai reikšmingų skirtumų atsižvelgiant į sociodemografinis duomenis. Taip galėjo atsitikti dėl mažo tiriamųjų skaičiaus. Atsižvelgiant į tiriamųjų skaičių galima kalbėti tik apie tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų patiriamą stresą ir suvoktą saugumą, vengiant platesnių apibendrinimų. Taip pat, būtų naudinga patobulinti arba pasirinkti kitus tyrimo metodus. Nemažai klausimų kelia Suvokto saugumo skalė, norėtuši, kad policijos pareigūnų suvoktas saugumas būtų plačiau įvertintas – suvoktas saugumas ne tik gyvenvietėje, bet ir darbo metu. Taip pat pastebėta respondentų motyvacijos stoka. Ne visi policijos komisariatų vadai noriai sutinka leisti atlikti tyrimą. Tyrime dalyvauti atsisakiusieji policijos pareigūnai nurodė, kad anketos yra per ilgos ir nepatogios. Tai dar kartą patvirtina, kad ateityje reikėtų supaprastinti anketų pildymą.

Apibendrinant minėtus tyrimo ribotumus ir tolimesnių tyrimų kryptis, galima teigti, jog nepaisant to, kad tyrimas padėjo rasti ryšį tarp streso patyrimo ir suvokto saugumo, tačiau kartu jis iškėlė ir nemažai klausimų, į kuriuos būtų galima atsakyti tik atliekant tolesnius šios srities tyrinėjimus. Gauti rezultatai skatina tobulinti specialiai šiam tyrimui sukurtą Suvokto saugumo klausimyną. Gilinant žinias šia tema bei pasirinkus tinkamus metodus, naudinga atlikti gilesnę analizę. Taip pat skatina siekti įvertinti didesnę ir įvairesnio pobūdžio tiriamųjų skaičių.

## IŠVADOS

1. Policijos pareigūnų patiriamo streso palyginimas pagal lytį, amžių, darbo stažą, užimamas pareigas ir gyvenamąją vietą atskleidė, kad statistiškai reikšmingi skirtumai yra tik tarp skirtingą darbo stažą turinčių pareigūnų. Daugiau nei 10 metų turintys stažo policijos pareigūnai patiria didesnę stresą nei mažesnę darbo stažą turintys pareigūnai;
2. Nustatyta, kad vyrai ir moterys patiria panašų streso lygį;
3. Policijos pareigūnų suvokto saugumo palyginimas pagal lytį, amžių, darbo stažą, užimamas pareigas ir gyvenamąją vietą atskleidė, kad statistiškai reikšmingi skirtumai yra tik tarp vyrų ir moterų. Policijos pareigūnės turi žemesnę suvoktą saugumą nei policijos pareigūnai vyrai.
4. Nustatyta, kad policijos pareigūnų patiriamas stresas yra teigiamai susijęs su suvoktu saugumu.

## LITERATŪRA

1. Alexander, C. (1999). Police psychological burnout ant trauma. *Police trauma: Psychological aftermath of civilian combat*. Springfield III: Charles C. Thomas, 54–64.
2. Alexander, D. A., & Walker, L. G. (1994). A study of methods used by Scottish police officers to cope with work-induced stress. *Stress Medicine*, No 10, 131–138.
3. Alexander D. A., Walker L. G. (2000). *Is my stress greater than yours? A comparison of policemen and firemen*. *International Journal of Police Science and Management*. Vol. 2, p. 303–312.
4. Anderson, G. S., Litzenberger, R., Plecas, D. (2002). Physical evidence of police officer stress. *An International Journal of Police Strategies & Management*. 25(2): 399-420.
5. Antoniou, A. S. (2009). Occupation-specific precursors of stress among Greek police officers: the roles of rank and gender. *International Journal of Police Science & Management*, Vol. 11, No. 3, 334–344
6. Bagočiūtė A. (2011). *Darbo stresą sukeliantys veiksniai: Šiaulių miesto paslaugų įmonių darbuotojų nuomonė*. Šiauliai.
7. Bandzevičienė, R., Birbilaitė, S., Diržytė, A. (2010). Kriminalinės policijos pareigūnų stresas, jo įveika ir vidinė darna. *Socialinių mokslų studijos*. 4(8), 21–37.
8. Balžekienė A. (2015). *Asmeninio saugumo bruožai ir suvokimas*. Kaunas: Kauno technologijos universiteto leidykla
9. Bražinskaitė, K., Rugevičius, M. (2012). Policijos pareigūnų patiriamo streso ypatumai: sąsajos su streso įveikos strategijomis. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai*, Nr. 1, 221–228.
10. Brought P. (2004). *Comparing the influence of traumatic and organizational stressors on the psychological health of police, fire, and ambulance officers*. *International Journal of stress Management*. 11 (3), 227–244.
11. Brought P., Williams J. (2007). *Managing occupational stress in a high-risk industry: Measuring the job demands of correctional officers*. *Criminal Justice and Behavior*. Vol. 34, p. 555–567.
12. Bubnys, G., Smalskys, V. (2005). *Policijos struktūrų valdymas ir personalo rengimas naujosios viešosios vadybos kontekste*. Viešoji politika ir administravimas. 13.
13. Burba B., Sitnikovas O., Lankaitė D. (2014). *Streso pasireiškimas, dažniausiai stresą sukliantys veiksniai, distreso valdymas tarp Lietuvos apsaugos darbuotojų*. Klaipėda.
14. Buzan B. (1991). *New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century*. *International Affairs*. 67 (3): 431–451.
15. Colbert Sha Juan J. (2009). On the intersection of race, stress, and health. The University of Michigan
16. Collins, P. A., Gibbs, A. C. (2003). Stress in police officers: a study of the origins, prevalence, and severity of stress-related symptoms in a county police force. *Occupational Medicine*. 53, 256–4.

17. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Paimta iš <http://lkiis.lki.lt/dabartinis;jsessionid=7FCC6E4C38456E666DB66EB848A7F6F1>
18. Dantzker, M. L. (1986). A view into police stress. *Journal of police and criminal Psychology*, March, Vol. 2, No. 1., 36–43.
19. Donmez, M. (2014) The effect of safety perception of the police in the city of Diyarbakir on job satisfaction. *European Scientific Journal*, vol.10, No. 5, 188–205.
20. Dick P. (2005). *The social construction of the meaning of acute stressors: a qualitative study of the personal accounts of police officers using a stress counselling service*. *Work & Stress*, 14(3), 226-244.
21. Endriulaitienė A., Genevičiūtė-Janonienė G. (2009). *Pareigūnų asmenybės savybių ir patiriamo streso sąsajos*. *Visuomenės sveikata*. 2(45), 38–45.
22. Eriksson, A. (2011). *Health-Promoting Leadership: A Study of the Concept and Critical Conditions for Implementation and Evaluation*.
23. *European Agency for Safety and Health at Work. Well-being at work: creating a positive work environment. Literature review. Luxembourg: Publications Office of the European Union*, 2013.
24. Fullerton, C. S., Ursano, R. J., Reeves, J., Shigemura, J., Grieger, T. (2006). Perceived Safety in Disaster Workers Following 9/11. *The Journal of Nervous and Mental Disease*. Volume 194, Number 1, January, 61–63.
25. Fullerton, C. S., Ursano, R. J., Wang, L. (2004). Acute stress disorder, posttraumatic stress disorder and depression in disaster or rescue workers. *Am J Psychiatry*, 161, 1370 –1376.
26. Gabrijoliene, L. (2009). Policijos darbuotojų darbo sąlygų, psichosocialinių rizikos veiksnių bei sveikatos tyrimas. *Magistro baigiamasis darbas*. Kaunas: Kauno medicinos universitetas, Visuomenės sveikatos fakultetas.
27. Gečienė, I. (2015). Lietuvos gyventojų subjektyvus saugumo suvokimas išorinių grėsmių kontekste. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*. 6(1), 55–69.
28. Gentz, D. (1994). Critical Incident Reactions: A Comparison of Two Studies Ten Years Apart in the Same Police Department. *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 10, No. 2, 35–37.
29. Grakauskas, Ž. (2004). Stresas ir elgesio savireguliacija: teorinės sąveikos problemos. *Psichologija*. 29, 74–87.
30. Grieger, T. A., Fullerton, C. S., Ursano, R. J. (2003). Posttraumatic stress disorder, alcohol use and perceived safety after the terrorist attack on the pentagon. *Psychiatr Serv*, 54, 1380–1382.
31. Grieger, T. A., Fullerton, C. S., Ursano, R. J. (2004). Posttraumatic stress disorder, depression and perceived safety 13 months after September 11. *Psychiatr Serv.*, 55, 1061–1063.

32. Gustaitienė L., Jarašiūnaitė G., Perminienė M. (2016). *Įkalinimo įstaigos darbuotojų psichosocialiniai stresorių ypatumai*. Lietuvos psichologų kongresas "psichologija: mokslu grindžiama praktika žmogui ir visuomenei. Kaunas: VDU.
33. Hannigan B. Edwards D. Burnand P. (2004). *Stress and Stress management in clinical psychology: Findings from a systematic review*. Journal of Mental Health, June, 13 (3)
34. Huddleston, L., Stephens, C., Paton, D. (2000). An evaluation of the effects of traumatic and organizational experiences on the psychological health of New Zealand police recruits. *Work: A Journal of Prevention, Assessment, & Rehabilitation*, No. 28, 199–207
35. Johnson S., Cooper C., Cartwright S., Donald I., Taylor P., Millet C. (2005). *The experience of work-related stress across occupations*. Journal of Managerial Psychology. 20(2): 178–187.
36. Kavanagh, E. L. (2006). A Cognitive Model of Firearms Policing. *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 21, No. 2, 25–36.
37. Kaliatkaitė J., Bulotaitė I. (2014). *Gerovės samprata sveikatos moksluose ir psichologijoje: tyrimai, problemas ir galimybės*. Visuomenės sveikata. 2014/1 (64).
38. Kaminskas K.A. (2014). *Sveikas darbas: streso darbo vietoje valdymas*. Vilnius.
39. Kazlauskas, E., Kuodienė, V., Skerytė-Kazlauskienė, M., Starinskaitė, I. (2009). Policijos pareigūnų patiriamas trauminis stresas ir su juo susiję psichosocialiniai veiksniai. *Visuomenės sveikata*, 3(46), 57–63.
40. Kirby P. (2002). *Stress in Great Britain*. TUTB Newsletters. 19(20):26-30
41. Laima, S., Fomin, D., Jasulaitis, A., Bareikytė, A., Banionis, D., Andriuškevičiūtė, G., Chmieliauskas, S. (2015). Psichologinės ir somatinės streso išraiškos, jų paplitimas. *Laboratorinė medicina*, t. 17, Nr. 3(67), 110–113.
42. Lazarus, R. S. (1993). From psychological stress to the emotions: a history of changing outlooks // *Annual Review of Psychology*. vol. 44, 1–21
43. Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer Publishing Company.
44. *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. spalio 8 d. įsakymu Nr. ISAK-1970/A1-279 policininko rengimo standartai*. Valstybės žinios, 2007-10-16, Nr. 107-4383
45. *Lietuvos Respublikos policijos įstatymas*, Valstybės žinios, 2000-10-27, Nr. 90-2777.
46. Marmar, CR, McCaslin, SE., Metzler, TJ., Best, S., Weiss. DS., Fagan, J., Liberman, A., Nnamdi, P., Otte, C., Yehuda, R., Mohr, D., Neylan, T. (2006). Predictors of posttraumatic stress in police and other first responders. *Annals of New York academy of sciences*. 1071:1–18.
47. Marshall, E. K. (2006). Cumulative Career Traumatic Stress (CCTS): A Pilot Study of Traumatic Stress in Law Enforcement. *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 21, No 1, 62–71.
48. Maslow, A. H. (2009). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.

49. Miller L. (2007). *Police Families: Stresses, Syndromes, and Solutions. The American Journal of Family Therapy.* 35, 21–40.
50. Morash M. (2007). *Multilevel influences on Police stress. Journal of Contemporary Criminal Justice.* 22(1),26-43.
51. Morash, M., Kwak, D.-H., Haarr, R. (2006). Gender differences in the predictors of police stress. *International Journal of Police Strategies & Management.* 29(3), 541–563.
52. Norkus, A. (2013). Policijos pareigūnų darbe patiriamo streso ir streso įveikos strategijų sąsajos su profesiniu nuovargiu. *Magistro baigiamasis darbas.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Socialinių mokslų fakultetas.
53. Norkus A., Dirvelytė S., Karpenko E. (2014). *Policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas ir jo sąsajos su profesiniu nuovargiu: Šiaulių ir Kauno apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų atvejai.* Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka, (11).
54. Pacevičius, J. (2006). Profesinis perdegimas kaip organizacinės elgsenos problema. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.* 2(7), 125–129.
55. Pacevičius, J., Vitkovski, M. (2007). Empirinis darbe patiriamų stresorių įvertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 2(9), 197–205.
56. Pakalniškienė V. (2012). Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
57. Pasillas, R. M., Follette, V. M., Perumean-Chaney S. (2006). Occupational Stress and Psychological Functioning in Law Enforcement Officers. *Journal of Police and Criminal Psychology,* Vol. 21, No. 1, 41–53.
58. Patterson G.T. (2003). *Examining the effects of coping and social support on work and life stressors amongst police officers.* Journal of Criminal Justice, 31, 215–226.
59. Pfifferling J.H., Gilley K. (2000). *Overcoming Compassion Fatigue.* Family Practice Management. Vol. 7, Nr. 4.
60. *Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2014). 2013 metų veiklos ataskaita.* Vilnius, 2014 m. vasario 24 d.
61. Pukėnas K. (2005). Sportinių tyrimų duomenų analizė SPSS programa. Lietuvos kūno kultūros akademija. – Kaunas: LKKA, 2005. – 289 p.
62. *Profesinės sąjungos: pareigūnų patiriamas stresas yra problema, apie kurią nekalbama // BNS informacija,* 2014-09-22.
63. Robbins, S. P., Judge, T. A. (2013). Organizational Behavior. *Pearson Higher Ed.*
64. Proske, D., Gelder, P., Vrijling, H. (2007). Perceived safety with regards to optimal safety of structures. 5 th International Probabilistic Workshop - Taerwe & Proske (eds), Ghent. Paimta iš [http://www.tbm.tudelft.nl/fileadmin/Faculteit/CiTG/Over\\_de\\_faculteit/Afdelingen/Afdeling\\_Wat](http://www.tbm.tudelft.nl/fileadmin/Faculteit/CiTG/Over_de_faculteit/Afdelingen/Afdeling_Wat)

[erbouwkunde/sectie\\_waterbouwkunde/people/personal/gelder/publications/papers/doc/paper186.pdf](http://erbouwkunde/sectie_waterbouwkunde/people/personal/gelder/publications/papers/doc/paper186.pdf).

65. Ruibytė, L., Velička, V. (2010). Organizacinio streso veiksnių vertinimas statutinėje organizacijoje. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 4, 176–186.
66. Ruibytė L. (2011). *Asmenybės ypatumų ryšys su streso pasekmių vertinimu ir streso įveikimo pobūdžiu statutinėje organizacijoje*. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. 5, 160–169.
67. Seligman M. E. P., Csikszentmihalyi M. (2000). *Positive psychology: An introduction*. *American Psychologist*. 2000, vol. 55 (1), p. 5–14.
68. Silver, R. C, Holman, E. A., McIntosh, D. N., Poulin, M., Gil-Rivas, V. (2002). Nationwide longitudinal study of psychological responses to September 11. *JAMA*. 288, 1235–1244.
69. Stinchcomb J. (2004). *Searching for Stress in All the Wrong Places: Combating Chronic Organizational Stressors in Policing*. *Police Practice and Research*. 5(3), 259-277.
70. Territo, L, Vetter, H. I. (1981). Stress and Police Personnel. *Journal of Police Science*, Vol. 9(12).
71. Tiberius V. (2013). *Recipes for a good life: Eudaimonism and the contribution of philosophy*. *The Best Within Us* / Ed. by A. S. Waterman. Washington, DC: American psychological Asociacion.
72. Ursano R. J. (2002). Editorial: Post-traumatic stress disorder. *N Engl J Med.*, 130 –131.
73. Vaitkevičius R., Saudargienė A. (2010). *Psichologinių tyrimų duomenų analizė*. VDU leidykla: Kaunas
74. Valickas, G., Vabolytė, K. (2002). Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija*, 26, 37–53.
75. Valeckas V., Velička V. (2013). *Vidaus reikalų sistemos pareigūnų profesinis ir taktinis rengimas*. II dalis. Vilnius, MRU.
76. Violanti J. M., Drylie J. J. (2008). *“Copicide”: Concepts, Cases, and Controversies of Suicide by Cop*. Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, Ltd.
77. Williams P. D. (2013). *Security Studies: An Introduction*. Oxon, New York: Routledge.
78. Žukauskas G. (1998). *Abilitacija. Stresas. Reabilitacija*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
79. Žukauskas R., Burba B., Rukšėnas O., Grigaliūnienė V., Mitchell J. T. (2009). *A Study of Stress Affecting Police Officers in Lithuania*. *International Journal of Emergency Mental Health*. Vol. 11, No. 4, 205–214.

## PRIEDAI

### 1 priedas. Pilotiniame tyrime dalyvavusių respondentų socialinės–demografinės charakteristikos

		N	Proc.
Gyvenamoji vieta	Vilnius	5	25,0%
	Panevėžys	1	5,0%
	Visaginas	4	20,0%
	Švenčionys	8	40,0%
	Kita	2	10,0%
Išsilavinimas	Aukštasis universitetinis	16	80,0%
	Aukštasis neuniversitetinis (kolegija)	4	20,0%
Pareigos	Tyrėjai	7	35,0%
	Vyr. tyrėjai	11	55,0%
	Vyr. patruliai	1	5,0%
	Vedėjai, vadovai	1	5,0%
Lytis	Vyrai	12	60,0%
	Moterys	8	40,0%

### 2 priedas. Tyrimo anketos

Sveiki,

esu Vilniaus universiteto, Teisės psichologijos studentė, Viktorija Dubinovič. Atlieku tyrimą magistro baigiamajam darbui. Šiuo tyrimu noriu nustatyti policijos pareigūnų streso patyrimą ir suvoktą saugumą. Jums bus pateikti du klausimynai. Atidžiai perskaitykite ir įvertinkite kiekvieną teiginį.

Anketa yra anonimiška, dėl to jums nereikės skelbti savo vardo ir pavardės, o jūsų pateikti atsakymai yra konfidencialūs ir nebus viešai skelbiami. Surinkti duomenys bus apibendrinti ir naudojami mokslo tikslams.

Iš anksto dėkoju už dalyvavimą tyrime.

#### 1. Gyvenamoji vieta (*pažymėkite*):

- Vilnius
- Kaunas
- Panevėžys
- Visaginas
- Švenčionys
- Kita (*įrašykite*) .....



2. Amžius (*įrašykite*) .....

3. Išsilavinimas (*pažymėkite*):

- Aukštasis universitetinis
- Aukštasis neuniversitetinis (kolegija)
- Profesinis/aukštesnysis
- Vidurinis
- Pagrindinis
- Nebaigtas pagrindinis

4. Pareigos (*įrašykite*) .....

5. Darbo stažas (*įrašykite*) .....

6. Lytis (*pažymėkite*):

- Vyras
- Moteris

### **Streso patyrimo klausimynas**

Žmonės, susidūrę su stresiniais įvykiais, elgiasi labai įvairiai. Kaip Jūs apibūdintumėte savo įprastas reakcijas į stresą? Jums pateikti teiginiai atspindi stresines situacijas.

Prašyčiau kiekvieną teiginį įverti pagal tai, kokio stiprumo įtampą sukelia aprašytoji situacija:

- 1 - visiškai nesukelia įtampos,
- 2 - sukelia nedidelę įtampą,
- 3 - sukelia vidutinę įtampą,
- 4 - sukelia didelę įtampą,
- 5 - sukelia labai didelę įtampą.

Taip pat įvertinkite, kaip dažnai per pastaruosius 3 mėnesius Jums teko susidurti su aprašyta situacija:

- 1 - neteko susidurti nė karto,
- 2 - teko susidurti 1-3 kartus,
- 3 - teko susidurti 4-6 kartus;
- 4 - teko susidurti 7-9 kartus;
- 5 - teko susidurti 10 ir daugiau kartų.

Tinkamą atsakymą pažymėkite langelyje:

<i>Nr.</i>	<i>Teiginys</i>	<i>Kokią įtampą sukelia</i>	<i>Kaip dažnai susiduriate</i>
1.	Vykdomos policijos reformos	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
2.	Didelė atsakomybė darbe	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
3.	Reikalingos darbui įrangos trūkumas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
4.	Žiniasklaida neteisingai vaizduoja policijos pareigūnų darbą	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
5.	Nemandagus kolegų elgesys	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
6.	Neaiškiai apibrėžtas darbo laikas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
7.	Gyvybės atėmimas kitam žmogui	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
8.	Galimybė būti atleistam iš darbo	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
9.	Mažas atlyginimas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
10.	Partnerio sužeidimas darbo metu	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
11.	Policijos autoriteto žeminimas teisme	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
12.	Prieš partnerį panaudota fizinė jėga	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
13.	Šaunamojo ginklo panaudojimas darbo metu	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
14.	Vyriausybės trukdymas policijos darbui	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
15.	Visuomenės trukdymas policijos darbui	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
16.	Darbas su žmonėmis, kurie netinka policijos darbui	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
17.	Būtinybė būti nuolat įsitempusiam ir pasirengusiam apsiginti nuo užpuolimo	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
18.	Fatališki nelaimingi atsitikimai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
19.	Sužeidimas darbo metu	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
20.	Neteisinga darbo įvertinimo sistema	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
21.	Susidūrimas su smurtine kitų žmonių mirtimi	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
22.	Neteisinga paaukštinimo politika	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
23.	Pranešimai piliečiams apie jų artimųjų mirtį	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
24.	Susidūrimai su žmonėmis, užgauliojančiais policiją	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
25.	Nesutarimai su tiesioginiu viršininku	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
26.	Mano balsas nieko nereiškia priimant sprendimus, susijusius su manimi	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
27.	Darbe trūksta patogumų	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
28.	Rimti viešosios tvarkos pažeidimai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
29.	Piliečiai skundžiasi dėl mano darbo	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
30.	Per dideli visuomenės reikalavimai, keliami policijai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
31.	Neįgudę vairuotojai kelyje	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
32.	Darbas su žmonėmis, kurie neišklauso ir neatsižvelgia į mano nuomonę	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
33.	Prieštaringi nurodymai, kaip atlikti darbą	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

34.	Negaliu nieko pakeisti visoje sistemoje	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
35.	Reikia rašyti nereikalingus raportus ir ataskaitas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
36.	Socialinė nelygybė, kurią nulemia turimos pareigos	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
37.	Privalu laikytis visai nereikalingų taisyklių ir nurodymų	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
38.	Darbo patalpos purvinos ir netvarkingos	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
39.	Bendradarbis, su kuriuo reikia dirbti, neatlieka savo darbo	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
40.	Atsakomybė už kitus žmones	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
41.	Konfliktai šeimoje, kylantys dėl darbo policijoje	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
42.	Taisyklės netinkamai interpretuojamos ir taikomos	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
43.	Nepakankamai įvertinamas gerai atliktas darbas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
44.	Egzaminai darbui įvertinti	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
45.	Darbas su žmonėmis, kuriems trūksta profesionalumo	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
46.	Pavojingi iškvietimai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
47.	Konfliktai su bendradarbiais	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
48.	Bendradarbis trukdo atlikti užduotis	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
49.	Lavonų aptikimas ir apžiūra	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
50.	Fizinės jėgos naudojimas darbo metu	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
51.	Pateikiamos neaiškios instrukcijos	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
52.	Įteisintos stiprios valdymo iš viršaus tendencijos	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
53.	Negaliu išsakyti savo nuomonės darbe	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
54.	Savo jausmų slopinimas, stengiantis išlikti objektyviam	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
55.	Didelis judėjimas keliuose, kai tenka atlikti profesines užduotis	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
56.	Neaišku, už ką ir kiek esu atsakingas	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
57.	Susidūrimas su išprievartavimo auka	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
58.	Tiesioginis viršininkas trukdo atlikti darbą	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
59.	Neaiškūs darbo tikslai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
60.	Nereguliari mityba	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
61.	Susidūrimas su psichiškai nesveikais žmonėmis	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
62.	Viršininkas nenurodo, kas konkrečiai padaryta gerai ir kas - blogai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
63.	Reikia atlikti darbą, kuris man nepatinka	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
64.	Apgaulingi iškvietimai	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

65.	Dalyvavimas teismuose	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
66.	Negaliu gerai atlikti darbo dėl žinių, įgūdžių trūkumo	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
67.	Man smulkmeniškai nurodinėjama, ką ir kaip turiu daryti	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
68.	Susidūrimas su priklausomais nuo alkoholio ir narkotikų	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

### Suvokto saugumo klausimynas

Žemiau pateikti teiginiai atspindi situacijas, kurios gali turėti įtakos mūsų saugumo jausmui. Atidžiai perkaitykite ir įvertinkite teiginius.

1. Ar vaikščiodami lauke vieni kada nors jaučiatės nesaugiai? (*pažymėkite*)

- Taip  
 Ne

2. Kiek pritariate žemiau esantiems punktams? Atidžiai perskaitykite kiekvieną teiginį ir pasirinkite jums tinkamiausią atsakymą (nuo visai nepritariu iki visiškai pritariu). (*pažymėkite varnele arba kryžiuoku*)

<i>Teiginys</i>	<i>Visai nepritariu</i>	<i>Nepritariu</i>	<i>Neturiu nuomonės</i>	<i>Pritariu</i>	<i>Visiškai pritariu</i>
Jaučiuosi nesaugiai, kai gatvėse trūksta apšvietimo					
Jaučiuosi nesaugiai, kai aplinkoje per daug augalijos (medžių, krūmų)					
Jaučiuosi nesaugiai vietose, kuriose blogas matomumas, perpildyta aplinka					
Jaučiuosi nesaugiai, kai aplinkiniai trukdo praeinantiesiems					
Išmaldos prašytojai verčia mane jaustis nesaugiai					
Jaučiuosi nesaugiai prie vandens telkinių					
Jaučiuosi saugiai aplinkoje, kurioje yra matomos apsaugos (pvz. aplinkos stebėjimo kameros)					
Siaurose gatvėse jaučiuosi nesaugiai					
Jaučiuosi nesaugiai, kai esu blogai prižiūrimoje aplinkoje (vandalizmas, grafiti ir t.t.)					
Dauguma viešųjų erdvių mano mieste yra nesaugios.					

Dėl savo saugumo, geriau vaikščiočiau su draugu ar kolega nei vienas.					
Esu linkęs vengti mažų/siaurų gatvelių kai sutemsta.					
Esu linkęs vengti viešųjų erdvių kai lauke tamsu.					

*Nuoširdžiai dėkoju už atsakymus!*

*Jeigu turite klausimų, galite rašyti el. paštu: dubinovictoria@gmail.com*

### 3 priedas. Policijos pareigūnų patiriamo streso koreliacijos koeficientai

Sąsajos	Kritinių įvykių subskalė	Vidinių stresorių šaltinių subskalė	Tarpusavio santykių subskalė	Išorinių stresorių subskalė	Organizacijos ypatumų subskalė	Patiriamas stresas
Kritinių įvykių subskalė	r	,766**	,615**	,650**	,558**	,827**
	p	,000	,000	,000	,000	,000
Vidinių stresorių šaltinių subskalė	r		,605**	,657**	,557**	,791**
	p		,000	,000	,000	,000
Tarpusavio santykių subskalė	r			,740**	,512**	,815**
	p			,000	,000	,000
Išorinių stresorių subskalė	r				,694**	,885**
	p				,000	,000
Organizacijos ypatumų subskalė	r					,837**
	p					,000
Patiriamas stresas	r					
	p					

*Pastaba.* \* koreliacija statistiškai reikšminga, kai  $p < 0,01$ , \*\* koreliacija statistiškai reikšminga, kai  $p < 0,05$ . Statistiškai reikšmingos koreliacijos pavaizduotos pilkame fone.

### 4 priedas. Policijos pareigūnų suvokto saugumo koreliacijos koeficientai

Sąsajos	Blogo matomumo subskalė	Viešosios erdvės subskalė	Aplinkinių elgesio subskalė	Suvoktas saugumas
	r	,741**	,602**	,925**

Blogo matomumo subskalė	p		,000	,000	,000
Viešosios erdvės subskalė	r			,565**	,906**
	p			,000	,000
Aplinkinių elgesio subskalė	r				,743**
	p				,000
Suvoktas saugumas	r				
	p				

*Pastaba.* \* koreliacija statistiškai reikšminga, kai  $p < 0,01$ , \*\* koreliacija statistiškai reikšminga, kai  $p < 0,05$ . Statistiškai reikšmingos koreliacijos pavaizduotos pilkame fone.